О Генри.

Терҗиме эден Нобатгулы РЕҖЕБОВ.

ЫКБАЛ ЕЛЛАРЫ

(хекая)

Алнымда дүнйәниң еллары ятыр,
Нирәк барян?
Ышкым Даң йылдыз ялы
Сөййән йүрегиме гөркезер елы.
Дөвшүп, даркашлардан гечер-де парран,
Дөредерин айдым ялы ыкбалы!

Давид Минйоның чап эдилмедик гошгусындан.

Айдым тамам болды. Онуң сөзлери Давидиңки, хеңи халк сазыды. Мейхананың хемишелик мейхор мүшдерилери ала шовхун эл чарпышдылар, себәби ичилйән шерабың бахасыны яш шахыр Давид төлейәрди. Диңе нотариус, җенап Папино айдымы диңләп отуршына башыны чалаҗа яйкады, себәби ол ылымлы адамды, шерабам өз хасабына ичйәрди.

Давид даш чыкды, оба гиҗесиниң сергин ховасы мейханада шерабың ысына сәмән серини тәмизледи. Шол бада онуң ядына Ивонна билен ирденки сене-мене, җенҗел дүшди: ек, ол барыбир мәхрибан өйүни терк эдип, шан-шөхрат хем ыкрарыет агтарып, улы дүнйә гитмек карарындан эл чекмеди.
“ Энтек мениң гошгуларым дилден диле гечип, чавум юрда долансоң Ивонна ирденки айдан якымсыз хем гөдек сөзлерине пушейман эдер” дийип ол толгунып өзүни көшешдирди.

Мейхананың бимесреп мейхорлары дийәймесең, бу махал обаның галан илаты ука батыпды. Давид какасының җайына ябшырылып салнан отагына ассырынлык билен гирип, герек болар өйден гейим-геҗимини, пукара овкадыны дүвүнчеге дүвүп, чопан таягының уҗуна илдирип, таягыны эгнине атды. Ол Вернуа обасындан узаян улы ела чыкды.

Давид агылда гәвүш чалып ятан довар сүрүсиниң деңинден гечди, сүри атасыныңкыды, эмма мыдама оны Давид бакарды. Ол эл ялы кагыз тапса, яйлада гошгы язмага отурарды, агыр сүри болса агып-дөнүп отлар йөрерди. Давид Ивоннаның пенҗиресиндәки ышыгы гөрди, шол бада-да онуң гөвни иңкисе гитди. Гиҗәниң бир махалына ченли янып дуран ышык эйсем Ивоннаның ирденки айдан сөзүне пушейман эдйәндигиниң, өртенйәндигиниң аламаты дәлмидир... Ек, ек! Айгытлы карара гелинди. Онуң Вернуада көри ек. Оңа бу обада дүшүнйән җанлы-җеменде ек. Улы дүнйә узаян ел билен рөвшен гелҗегиңе бакан, ыкбалыңа бакан гадам урубер.

Айың күмүш шугласына гарк болуп ятан дүзлүкде адыслара узаян ел сүрүмчиниң күндесиниң ызы ялы гөс-гөниди. Вернуа обасының илаты бу ел,

хич болманда, Париже баряндыр өйдйәрдилер: шахыр гөни ел билен гадам уруп баршына Париже алып барян ел хакда көп гезек пышырдапды. Давид хич хачан обасындан бейле даша гидип гөрмәнди.

СОЛА СОВУЛЯН ЕЛ

Шейлеликде, үч лйе узан ел бирден Давиди улы алада гойды, себәби башга бир көп гатнавлы улы ел онуң йөрәп барян елуны кесип гечди. Давид бир салым ойланып дурды-да, сол тарапа барян ела дүшүп гидиберди.

Гиҗәниң чыгы дүшен гумак елда айың ышыгына яңырак гечип гиден арабаның ызы месе-мәлим гөрүнйәрди. Ярым сагатдан соң әпет каретаның өзем гөрүнди. Дик байрың этегинден гечйән чайда агыр араба батыпдыр. Арабакеш, арабаны уградып барян шатырлар ала гох болуп атлара гыгырярды, уяныңдан силкелейәрди. Елуң гырасында депесинден дабанына ченли гара геен мәхнет адам билен юкаҗык япынҗасына чоланан сырдам зенан дурды.

Давид дессине хызматкәрлериң эмелсиздигини дуйды. Ол узак пикир этмән, беемчилиги өз үстүне алды. Шатырлара гыгырмагы бес эдип, арабаның тигирлеринден итеклемеги, арабакеше болса ябыларың эндик эден сесинде гыгырмагы табшырды: Давидиң өзем кувватлы герденини арабаның ардына дирәп, бар гүйҗүни эдип дызады. Бирлешен гүйчлер арабаны чайың ханасындан гуры ере чыкарды. Шатырлар дессине өз орнуна гечди.

Давид дем салым нәме эдерини билмән дурды. Гара гейнен мәхнет киши оңа гол булады. Ол "Сиз карета мүнерсиңиз" дийди: мәхнет адамың сесем гөвресине кыбап гаты гөдеңсиди, эмма асылзада тербиеси зерарлы сесини бирнеме юмшадярды. Онуң сесинде хөкүм этмәге, буйрук бермәге эндик эден адамың әхеңи дуюлярды. Икинҗи ела яңланан буйрук бир пурсатда Давидиң икирҗиңлемесини зым-зыя этди. Давид басганчага басды, ызкы отургычда отуран зенаның судурыны чала сайгарды. Ол зенаның гаршысында отурмак иследи, эмма кувватлы гүңленч сес оны эркинден җыда дүшүрди. "Сиз зенаның янында отурарсыңыз!"

Гара гейнен мәхнет адам агыр гөвресини өңдәки отургыҗа гойберди, карета дик байра чыкып башлады. Юкаҗык йүпек япынҗа чоланан зенан үсти япык каретаның бурчуна гысылып, сес-седасыз отырды. Давид гараңкыда зенаның гаррылыгыны, яшлыгыны аныклап билмән көсенйәрди, эмма онуң гейим-геҗиминден күкейән нәзиҗек мүшки-энвериң йити ысы шахырың фантазиясының шемалыны етирди, ол пынхан япынҗаның астында нәзенин кадды-каматлы аҗайып гөзелиң отурандыгына кемсиз ынанды. Бейле ослагсыз вака шахырың шахырана арзув-хыялларында хәлишинди болуп гечйән хадысады. Эмма ол бу пынханлыгың ачарының ниредедедиги, нәмедедигини билмеди, себәби ол карета мүнели бәри елдашларының хич бири дил ярманды.

Бир сагатдан ол каретаның пенҗиресине середип, хайсыдыр бир шәхериң көчесинден баряндыгыны аныклады. Бир салымдан үсти елагчылы араба

гараңка гапланып отуран уллакан жайың янында сакланды: шатырларың бири ере бөкүп, япык жайың гапысыны ары көен ялы юмруклап башлады. Екарда гөзенекли бир пенжире гиңден ачылып, ондан башы ятыш гаплы бир келле гөрүнди.

--Гижәниң бимахал чагы арасса адамларың гапысыны какып бимаза этмәңиз нәме? Асыллы елагчылар гижәниң ичинде бейдип энтешип йөрмейәр. Гапыны юмруклап дурманы бес эдиң-де, оварра болуң.

--Саңа гапыңы ач дийилйәр!—шатыр эйменч гыгырды.—Гапыңы ач, җенап маркиз де Бопертюи гелди!

--Вах! Он мүң ела өтүнч сораян җенап маркиз! Мен гарыбы багышлавериң! Ким пикир эдер гижәниң бир махалы җенап маркиз гелер өйдүп... Шу демде ачян мерхеметли җенабым, өйүмем, өзүмем сизиң ыгтыярыңызда...

Зынҗырың шыңңырдысы, агыр теммәниң җыгылдысы эшидилип, гапы гиңден ачылды. Босагада еңил-елпай гейнен эли шемли киши—“Күмүш мытара” мейханасының эеси совукдан хем горкудан яңа саңңылдап, сазанаклап дурды.

Маркизиң ызы билен Давид каретадан дүшди. Маркизиң “Ханыма көмек эдиң” диен буйругы гүңленч яңланды. Шахыр буйруга боюн сунды. Ол ханыма каретадан дүшмәге ярдам эденинде пенҗесинде зенаның эйҗеҗик элиниң сандыраяндыгыны дуйды. “Җая гириң” тәзе перман яңланды.

Олар мейхананың гиң залына гирдилер. Улы залда узабоюна әпет дуб столы гойлупдыр. Гара гейнен мәхнет адам гапа якын ерде бир отургыҗа чөкди. Зенан болса, ылла эсси айылып барян ялы, дивара якын отургычларың бирине өзүни гойберди. Давид бу махал олар билен хошлашып, өз елуна гитмегиң пикирини эдйәрди.

--Монсенйор—дийип, мейхананың эеси ики бүкүлип, җенаба тагзым этди—Э-эгер-де мен б-б-бейле б-б-бейик мертебә мынасып б-б-болҗагымы б-б-биленимде, сизи мынасып гаршыламага тайынланардым. Сизе шерап хем ав яхнасыны т-т-теклип этмәге эҗаза б-б-бериң.

--Шем гетириң!—маркиз пенҗесиниң поссук бармакларыны гиңден ачып, өзүне мувапык херекет эдип гыгырды.

--Х-х-хәзириң өзүнде, алы җ-җ-җенабым!—мейхананың эеси алты саны шем гетирип, отлашдырып столуң үстүнде гойды.

--Җенабым, б-б-бургунд шерабымдан дадып гөрмек ислемейәңизми, ачылмадык челегим бар...

--Шем гетириң! –Маркиз ене бармакларының арасы гиңден ачык пенҗесини өңе узадып гүңленч гыгырды.

--Гуллук... ылгаян...учян җ-җ-җенабым.

Хоҗайын ене алты саны шеми гетирип, бири-бириңден отлап стола гойды. Маркизиң дагың гаясы ялы мәхнет гөвреси стулың үстүнде гүберип гөрүнйәрди. Онуң еңиниң гардан ак манҗетини хем ак якасыны хасап этмесең, дабанындан депесине ченли гара геймдеди. Хатда шпагасының дессесине, гынына ченли гарады. Онуң текепбирден гедем кешби барды. Муртуның товланып екарлыгына гойберилен учлары йигренҗи яңсы билен янян гөзлерине гирәйҗек-гирәйҗек болярды.

Зенан гымылдаман отырды, Давид инди онуң новҗувандыгыны, йүрегиңи гозгап, җаныңы алып барян җадылы гөзелдигини гөрйәрди. Мәхнет маркизиң гөклериң гүммүрдиси ялы гүңленч сесини эшиден Давид овадан гызың перишан йүзүнден гөзүни айырды.

--Сениң адың ве кесбиң нәме?

-- Давид Минйо. Мен шахыр.

Маркизиң товлам-товлам муртуның учлары гөзлерине голайлады.

--Нәмәниң хасабына яшаяң?

--Мен шахырлыкдан дашгары чопанам. Какамың сүрүсини бакян—дийип, Давид темегини галдырып, башыны белент тутуп гүрледи, йөне онуң яңаклары ал өвүсди.

--Маңа гулак гой, чопан хем шахыр, билер болсаң сениң несибәңден өрән улы багт чыкды. Бу новҗуван гыз мениң җигим ханым Люси де Варени. Ол танымал асылзада машгаласындан, онуң диңе өз ыгтыярында йылда он мүң франк гирдеҗиси бар. Онуң зиба гөзеллигини болса өзүң гөрүп дурсуң. Эгер буларың әхлиси бирлешип, сениң чопан йүрегиңи авлап бенди эден болса, екеҗе сөз айтдыгың— гөзел ханым сениң машгалаң боляр. Мениң сөзүмиң арасыны бөлме. Шу гүн агшам мен бу зенаны виконт де Вилморың галасына алып бардым, мунуң эли виконта вада берлипди. Мыхманлар җем болупды: руханы муны асылзадалыгы хем байлыгы бабатда өзүне кыбап киши билен никасыны гыймага тайярды. Ынха, бирден мәхрабың янында дуран уям, дашындан гөрәймәге асыллы, диен эдиҗи бу асылзада гыз маңа гаплаң ялы топулып, мени евузлыкда, залымлыкда хем шер ишлерде айыплап, кераматлы дин хадымының янында мунуң адындан виконта берен сөзүми сындырды.

Мен шол дем он мүң мелгуның, йүз мүң иблисиң адындан касам эдип, шу гиҗе өңүмден чыкан илкинҗи адама—исле шазада, исле көмүрчи, исле огры болсун, маңа пархы ек, уямы дурмуша чыкарҗакдыгыма әхт этдим. Чопан, сенем илкинҗи болуп өңүмден чыкдың. Ханым хөкман шу гиҗәниң ичинде никасы гыйлып, дурмуша чыкаймалы. Сен гөвнесең саңа, егса-да башга бирине. Саңа пикирленмәге он минут пурыҗа берйән. Сөз айтҗак болуп азара галма, совал берибем йүрегиме дүшҗек болма. Чопан, он минут, ханха эййәм ол гечип башлады.

Маркиз поссуҗак бармаклары билен столда деп чалып башлады. Онуң мысаласы айгытлы нетиҗә гарашян маска өврүлди. Аслында, маркизиң мәхнет гөвреси, болуп отурышы пенҗирелери, гапылары мәкәм япык әпет даш тама меңзейәрди. Давид нәмедир бир зат айтҗак болды, эмма җенабың газаплы гарайшыны гөрениңден сөзлери бокурдагына тегек болды. Ол яшаҗык зенаның янына барып, тагзым кылды.

--Ханым, сиз мениң чопандыгымы эшитдиңиз—Давид хайран галды: новҗуван җенаның гөзеллиги, кадды-каматы онуң суссуны басаймалыды, Давид утанаймалыды, эмма ол сөзлери шейле еңил айдярды.—Мен чопан, йөне арам-арам арзув-хыялымда өзүми бейик шахыр хөкмүнде гөрйән. Шахыр диймек гөзеллиги сөймек , гөзеллиге тагзым этмек ахыры, мен

гөзеллиге учрамда арзувларым ганат ачяр. Мен сизе нәдип гуллук эдип билерин, ханым?

Овадан гыз балкылдап янян перишан гөзлерини Давиде дикди. Чопаның ачык хем ылхамдан нурланан йүзи айгытлы пурсатда берк карара гелен гайдувсыз адамың кешбине меңзеди, онуң кувватлы хем бердашлы гөвреси, мавы гөзлериндәки рехимдар дертдешлик, белки-де, көп махаллардан бәри мәхре хем хош сөзе зар болан ажайып зенаны шейле бир толгундырды, хатда онуң овадан гөзлери дессине ярым-яш болды.

--Женап –гыз ювашжа гүрледи.—Мениң гөвнүме, сиз догручыл хем мәхрибан адам. Бу женап мениң агам, какамың сүйтдеш доганы хем ери-гөгүң арасында мениң еке-тәк хоссарым. Ол мениң эжеми сөййәр, мени болса итден бетер йигренйәр, себәби мен эжеме өрән меңзеш. Агам мениң яшан өмрүми дуршуна жебри-жепа, соңсуз сүтеме өвүрди. Мен хатда онуң газаплы гарайшындан хем горкуп, мундан өң хич хачан онуң гаңыршына гайтмага милт эдип билмәндим. Эмма шу гүн агшам ол мени менден үч эссе улы гарры адама дурмуша чыкаржак болды... Женап, мен зерарлы шейле бишейкел ягдая дүшениңиз үчин мени гүнертлемәвериң. Сиз, элбетде, агамың бу кемакыл теклибинден йүз өвүрип билерсиңиз. Йөне хер нәмеде болса, яңкы айдан йүрекдеш сөзлериңиз үчин миннетдарлык айтмага маңа ыгтыяр эдиң. Көпден бәри хич ким мениң билен шейле мылакатлы гүрлешмәнди.

Шахырың гөзлеринде рехимдарлыкдан башга нәхилидир бир бейик дуйгы алавлады. Гөрнүшине гөрә, ол хакыкы шахыр болмага чемели, себәби Ивонна дүйбүнден унудылды: нәтаныш гызың нәзенин гөзеллиги терлиги, тәмизлиги, эйжежиклиги билен шахыры өзүне бендиван этди. Гыздан күкейән мүшки-энвериң йити ысы шахырың калбында энтек башдан гечирмедик дуйгуларыны оярды. Ол серви камат гыза эзиз назарыны салды, овадан женан болса йигидиң мәхир-мухаббетден долы бакышындан гүл-гүл ачылыпды.

--Он минутда мен көп йылларың довамында буйсанч билен эле салып билжек багтыма етйән—Давид ынамдар гүрледи.—Ханым, мен сизиң кеч ыкбалыңыза дөземок дийсем-- мениң ялан сөзледигим болар. Ек, мен сизи сөййән. Сизиңем сөймегиңизе гарашмага мениң хукугым ек, эмма сизи бу залымың пенжесинден алмага вели, маңа ругсат эдиң. Ким билйәр, узагындан сизиңем мени сөймегиңиз ахмал. Мен пикир эдйән, ынанян: мениң рөвшен гележегим бар. Мен өмүр боюма чопан болуп йөрмен ахыры. А хәзирликче, мен сизи бүтин йүрегим билен сөерин, сизиң дурмушыңызың бейле пажыгалы хем хасратлы болмазлыгы үчин әхли тагалланы эдерин. Сиз маңа ыкбалыңызы ынанмага хет эдип билжекми, ханым?

--Вах, сиз маңа дөзмезчилик зерарлы өмрүңизи пида эдйәрсиңиз!

--Ек! Мен сизи сөййән! Вагт түкенип баряр ханым.

--Соң сиз пушейман эдерсиңиз хем мени йигренерсиңиз.

--Мен диңе сизиң багтлы болмагыңыз үчин, сизе мынасып болмак үчин яшарын.

Гызың эйҗеҗик эллери япынҗадан чыкып йигидиң гөдеңси пенҗесине дүшди.

--Мен сизе ыкбалымы ынанян—гыз пышырдады—белкем, сөйги сизиң пикир эдишиңизден хас ир гелер. Җенап агама айдың. Мен онуң айылганч назарының эмринден гутулсам, белки, мен буларың әхлисини басым унударын.

Давид маркизиң янына барды. Мәхнет гара гөвре чала гобсунды, онуң яңсылы назары дивар сагадына гөнүкди.

--Ики минут галды. Чопана бай хем овадан гыз билен никалашмак карарына гелмәге секиз минут етерлик болды! Хова, онсоң чопан, сен бу гызың әри болмага разымы?

Давид буйсанҗаң башыны белент тутуп, мердана гөрнүше гирди:

—Ханым маңа дурмуша чыкмага разы болуп, мени бейик мертебә гөтерди.

--Аҗап айдылан сөз!—Маркиз хайкырды.—Җенап чопан, сизде асылзадалыкдан аламат бар. Гепиң күле ери, ханымың биҗесинден хас пес белабетерем чыкып билерди. Инди болса дин хадымы билен он мүң мелгун эҗаза берен дессине бу иши тамамлалың!

Маркиз шпагасының дессеси билен дуб столы урды. Дуршы биле саңңылды болуп мейхананың эеси зала гирди: ол маркизе яранҗак болуп ене бирнәче шем гетирен экен.

--Руханыны гетир! Гидишиңден гелшиң чалт болсун! Дүшүндиңми? Он минудың ичинде алнымда руханы дикигазык болсун, егса... –маркиз арлап, хөкүм эйледи.

Мейхананың эеси шемлери ташлап, залдан атылып чыкды.

Укусындан долы ачылып билмедик хүвҗүк сач-сакаллы руханы ылгашлап гелди. Ол дессине Давид Минйо билен Люси де Варени никадан гечирди, маркизиң оклан алтыныны гапып, җантайына атып, ене гиҗәниң түмлүгине сиңип гитди.

--Шерап!—маркиз бармакларының арасы гиңден ачык горкунч пенҗесини мейхананың эесине узадып, буйрук берди.—Бадалары долдур!

Ялпылдашып янян шемлериң өчүгси ягтысында маркизиң гахар-газапдан хем гедемликден ярадылан гөвреси дагың әпет гаясы ялы столуң үстүне эгилди, ол уясына дергазап середенинде онуң көне сөйгүсиниң ятламасы гөзлеринден зәхер болуп чабраян ялыды.

--Җенап Минйо,--ол булгурыны гөтерип сөзе башлады—Сиз шерабыңызы ичмезден бурун, маңа гулак гоюң. Сиз тутуш өмрүңизи гурт болуп ичинден ийҗек зенана өйлендиңиз. Онуң ганында, эмер-дамарында гап-гара яланың, неҗис этмишлериң лагнаты бар. Ол сизиң депәңизден бедбагтлык хем масгарачылык индерер. Онуң овадан гөзлеринде, нәзенин гөвресинде иблис отыр, иблис онуң дили билен гүрлейәр, ол сизиң ялы дайханың энтерпелегини өврүп, дурмушыңызы довзаха өврүрер. Ынха, сизиң гелҗекки багтлы яшайшыңызың кепили, җенап шахыр. Инди ичиң. Ханым, ахыры мен сизден дындым-ов.

Маркиз мейини ичди. Хамана дуйдансыз тыг ярысы салнан ялы, овадан ханым йүрекпаралайҗы сес билен иңңилдеди. Эли булгурлы Давид үч әдим

эдип, маркизиң габат гаршысына гечди. Шу пурсат оны ким гөрсе-де чопандыр өйтмезди.

--Җенап, сиз яс-яңы маңа “җенап” дийип мени белент мертебә гөтердиңиз. —Давид өрән асуда гүрләп башлады.-- Асылзада ханыма өйленмегим кәбир меселеде мени сизи дережәңизе голайлашдырандыгына , айдалы, гөни дәл-де гыйтаклайын болса-да, келләме гелен бир ишде җенап монсенйор билен деӊ дережеде гүрлешмәге хукук берйәндигине ынам эдип билеринми?

--Ынам эдип билерсиң, чопан –дийип, маркиз йигренч билен яңсылады.

--Эгер шейле болса—Давид булгурындакы шерабы гөни маркизиң гөзлерине серпди—белки, маңа сизиң билен урушмага-да хукук берерсиңиз.

Маркиз дергазап болды, ол гөклериң гүммүрдиси ялы гүңленч хайкырды. Онуң аррылдысы лагнат болуп зала долды. Ол гара гынындан шпагасыны чыкарып, энтек залдан чыкып етишмедик мейхана эесине гыгырды.

--Ол хайвана шпага бериң!

Маркиз зенана тарап өврүлип, айылганч овазы билен гүлди, гыз гөргүлиниң йүрежиги чага кирпи ялы дүйрүкди. Ол:

--Ханым, сиз агаңызы көп дерди-алада гойярсыңыз. Мен сизи бир гиҗеде әре чыкарып, шол гиҗе хем дул гоймалы болдум.

Давид гызарып-бозарып:

--Мен гылычлашып билемок—дийди.

--Гылычлашып билемок--дийип, маркиз яңсылап, онуң дегнасына дегди.—Эйсе биз гарамаяк наданларың эдиши ялы бири-биримизи таяклап эйимизи етирмелими? Эй,Франсуа! Мениң сапанчаларымы гетир!

Франсуа ылгап гидишине каретадан ялпылдап дуран дашы күмүш билен безелен ики саны уллакан сапанчаны гетирди. Маркиз онуң бирине чопана зыбырдатды.

--Столуң ол башына барып дур!—дийип, маркиз дергазап гыгырды—Чопанам сапанчаның гулагыны гысманы башаряндыр. Маркиз де Бопертюиниң окундан өлмек багты хер өңетене миессер эдибем дуранок.

Чопан уллакан дуб столуның бир четине, маркиз бейлеки четине гечди, олар гапма-гаршы дурдулар. Горкусындан яңа хайяды гөтерлен мейхана эеси меҗалсыз бармакларыны сандырадып, самрап башлады.

--А-алы җ-җенабым, Исаның ха-хакына! Мениң өйүмде дәл! Мениң өйүмде ган дөкмәң, мени тоздурарсыңыз... Ган дөкүлен мейханама мүшдери гелмез!..

Маркизиң дергазап назары мейхана эесиниң дилини баглады.

--Зүвветдин!—Маркиз де Бопертюи гыгырды.—Дишлериңи шакырдадып дурмаңы бес эт! Эгер башарсаң бизе сигнал бер.

Мейхананың хоҗайыны ики дызына йыкылды. Онуң еке сөз айтмага рагваты екды. Эмма ол олары өйүнде атышдырмаҗак болуп нәхилидир бир аламат эдйән шекиллиди. Себәби онуң өйүнде дуэл болса онуң мейханасы тозярды. Яшаҗык зенан өрән айыл-сайыл:

--Сигналы мен берерин—дийди. Яңыҗа дурмуш гуран овадан гыз Давидиң янына барып, адамсыны эзизләп огшады. Гызың гөзлери балкылдап,

яңаклары ал-элван өвүсди. Ол диварың янына барып санамага башлады, гаршыдашларың сапанчасының нили галып, бирек-биреге гезелди.
--Элипбийде языланлары язмалы.
Ики сапанча-да бир бада диен ялы гөчди, залда гойлан сан-саҗаксыз шемлериң ялны екеҗе гезек тисгинип, ыранып гитди. Маркиз бармаклары гиңден ачылан сол пенҗесини столың эрңегине дирәп яңсылы йылгырярды. Давидем өңкүси ялы дим-дик дурды: ол эмай билен йүзүни өвүрип, назарыны овадан зенана дикди. Бирденем гейимасардан гачан көйнек ялы сес-селемсиз ере язылды.
Яңыҗа дурмуша чыкып, эййәмем дул галан гелин горкудан хем хасратдан яңы җынссыз гыгырып, Давидиң янына ылгап барып, онуң үстүне эгилди. Ол адамсының ярасыны сынлап, башыны галдырды, онуң овадан диделеринде ене овалкы пажыгалы гам-гуссасы пейда болды.
--Гөни йүрегинден—дийип, зенан пышырдады.—Онуң эзиз йүрегинден!
--Карета мүнүң!—Маркизиң элхенч сеси җайда гүммүрдәп гитди.—Үмүш-тамша ченли мен хер эдерин-хесип эдерин, эмма сенден дынарын. Шу гиҗе сен ене әре чыкарсың, эмма индики адамың өлмез. Эзизим, мен сени кимдигине гараман илкинҗи душана чатарын: гаракчы-галтаман болса-да, дайхан болса-да, маңа пархы ек. Эгер елда бизе хич киши душмаса, мен сени дервезәни ачан гапыгулуна әре берерин. Араба мүнүң!
Өлсе-де пис пыглындан дөнмеҗек маркиз, юкаҗык япынҗасына чоланан зенан, эллери сапанчалы шатыр дагы гарашып дуран карета йөнелдилер. Арабаның агыр тигирлериниң гүңленч сеси укулы көчеден яң болуп баярды. “Күмүш мытара” мейханасының эесиниң аклы чашып, өлен шахырың җесединиң янында нәме эдерини билмән сазанаклап отырды. Йигрими дөрт саны шемиң ягтысы ялпылап дуран столуң үстүнде танс ойнаярды.

САГА СОВУЛЯН ЕЛ

Шейлеликде, үч лйе узан ел бирден Давиди улы алада гойды, себәби башга бир көп гатнавлы улы ел онуң елуны кесип гечди. Давид бир салым ойланып дурды-да, саг ела дүшүп гидиберди.

Давид елуң нирә баряныны билмейәрди, эмма ол шу гиҗе мүмкин болдугындан Вернуадан ара ачмалыды. Ол бир лйе ел гечип, уллакан галаның янына барды, гөрнүшине гөрә ол ерде яңыҗа улы дабара тамам болупды. Галаның әхли пенҗирелеринде ышык янярды: нагышланан уллакан даш дервезеден чыкып гиден мыхманларың кареталарының тозаны ыгым-сагым гөрүнйәрди.
Ене үч лйе ел гечен Давид ядап-ерулды. Ол елуң якасына сенубер агаҗының пүр-пудаклы шахаларыны дүшенип ымызганды, соңра ене нәбелет елы билен гидиберди.
Ол бәш гүнләп шол уллакан ел билен гитди: ядаса, тебигатың өзи үчин тайярлан от-чөплеринден дүшек эдинип ятды, кәте дайханларыңка мыхман

болуп, оларың гара чөрегинден гарбаныпп, саман-сыпалда ятды. Сувсаса, чешме-чайың җана шипа сувундан чопан бадасыны долдурып ичди.
Ахыры ол уллакан даш көпрүден гечип, бейлеки адамлара гаранында, шахырлары демиртикенли я лавр җыгасы билен хас арзылаян ала-шовхун шәхере етишди. Арабаларың тигирлериниң хем пыядаларың аяк сеслерине гарышдырып, Париж якымлы гаршы алыш айдымыны пессай сесде айданын-да Давидиң дем алмасы йыгҗамланды.

Давид Конти көчесинде ерлешен гадымы даш җайың екаркы үчегинде бир отагы кирейине алыпды, өзем көне отургычда отурып, гиҗе-гүндиз гошгы гошярды. Бир махаллар бу көчедәки кашаң җайларда шәхериң важып хем танымал асылзада адамлары яшапды, инди болса ол көне җайлар тозгунчылыгың, гарып-гасарлыгың ызы билен гелйән гарып-гасарлара месген болуп хызмат эдйәрди.
Бу көчеде ерлешйән дашдан җайлар уллаканды, оларың бирничесинде кереп гурян дүшдүшлерден, тот-тозандан башга зат галмадык-да болса, олар шиндем гадымкы ховалалы белентлигиниң аламатыны саклап отырды. Гиҗелер гылычларың сеси, бир мейханадан икинҗи мейхана гөч эдйән мейхорларың сермест гохы яңланярды. Бир махаллар мертебели дүзгүн-нызамлы көчеде инди серхошларың гыкылыгы, гөдек гох-галмагаллар хөкүм сүрйәрди. Давид хут шу көчеде өзүниң гарып гапҗыгына лайык отагда месген тутупды. Ол гүндиз Гүнүң ягтысында, гиҗе шемиң ышыгында ирмән-арман шыгыр язярды.

Бир гүн ол үйтгевсиз дүнйәниң иер-ичеринден чөрек, дорог билен бир чүйше арзанбаха чакыр алып өйүне доланыпды. Давид тукат басганчаклардан отагына чыкып гелйәркә гарашылмаян ягдая, шейле бир овадан зенана, хатда шахырларың чырпыныпп дуран арзув- хыялларында-да беян эдип билмейән яшаҗык зенанына учрады. Зиба зенаның эгниндәки узын япынҗасының өңи ачылып, гымматбахадан непис көйнеги гөрүнйәрди. Зенаның серине гелен зерре пикирем онуң дуры гөзлеринде шөхлеленйәрди. Анҗайын зенаның гөзлери бирде тегеленип, чаганыңкы ялы садалач, бирде-де сыган гызының гөзлери ялы нәз билен сүзүлип, өзүне бенди эдип ташлаярды. Яшаҗык зенан бир эли билен беземен көйнегиниң этегини сәхелче гөтерип, лента багҗыгы чөзүлен узын өкҗели кичиҗик көвшүни гөркезди. Аперин, гөр ол нәхили ылахы пери-пейкер! Хей, оңа нәзиҗек билини эпмек боларм ы, ол зиба гөзеллиги билен гөзлери гөнендирмәге хем перман бермәге дүнйә инен мелике ахыры!
Белкем, ол Давидиң гелйәнини гөрүп, онуң хемаятына гарашып дуран болса герек.
О! Овадан зенан екаркы гата чыкылян басганчакларың ортасында дураны үчин өзүни багышламагы җенапдан хайыш эдйәр! Эмма онуң өкҗелиҗе көвши...Дийсең йигренҗи! Ери, о көвше нәме айдып диерсиң! Хемише шол лентадан багы чөзүлип дур-да. О, эгер җенап тапбилер мәхрибан киши болсады!
Гызың эйҗеҗик аяҗыгындакы көвшүң хәли-шинди чөзүлйән багҗыгыны даңып дуран шахырың бармаклары сандыраярды. Шахыр нәмәлим бир

ховсаланы дуюп, дессине отагына юмлукжагам болды, эмма ажайып гөзелиң ала гөзлери сыган гызыныңкы ялы нәз билен сүзүлип, Давиди өзүне бенди эдип ташлады. Давид басганчагың сөесине япланды, онуң элинде арзанбаха чакыры барды.

--Сиз нәхили мылакатлы экениңиз—анжайын гыз йылгырып сорады.—Женап, сиз, мегерем, шу жайда яшаянсыңыз?

--Ховва, ханым, мен шу жайда яшаян.

--Мегерем, сиз үчүнжи гатда яшаянсыңыз?

--Ек, екарда ханым.

Овадан зенан бирден голжагазыны салгап гойберди.

--Багышлаң. Ерликсиз совал бердим. Женап мени багышлар дийип тама эдйән. Сизиң нириде яшаяныңызы сорамак дүйбүнден гелшиксиз-дә.

--Айдяныңыз нәме, ханым. Мен...

--Ек,ек, гереги ек. Мен инди гөдек хата гойбереними билйән. Эмма мен нәдейин: шу жаям, шу жай билен баглы әхли затларам мени өз гүнүме гоянок. Бир махаллар бу жай мениңкиди. Мен хәли-шинди бу жая гелип, гечип гиден багтыяр гүнлерими ятлаян. Гой, бу мениң өзүми акламага делилим болсун.

--Сизе өзүңизи акламагың зерурлыгы ек...Маңа гүрлемәгеругсат эдиң—Давид сакавлап гүрледи.—Мен иң екаркы гатда, басганчакларың гутарян ериндәки кичижек отагда яшаян.

--Алынкы отагдамы?

--Ек, ханым, ардындакыда.

Гөвни гиңән адамың хашшлдысына меңзеш еңилжек дем алыш эшидилди.

Ханымың гөзлери ене тегеленип, садалач гөрнүше гирди:

--Мен сизи мундан артык эглэп дурмайын, женап—Мениң жайыма говужа середевериң. Вахей! Ол инди диңе ятламаларымда мениң жайым. Саг болуң, эден ягшылыгыңыз үчин гаты миннетдардырын.

Зиба зенан ызында овадан йылгырышыны хем үстүне сепинен мүшки-энверииниң йити ысыны ядыгәр галдырып гитди.

Давид ылла дүйшүң ичинден барян ялы басганчаклардан екарык галярды. Бир салымдан дүйш зым-зыя болды, эмма онуң эзиз йылгырышы хем мүшки-энвериниң йити ысы Давиди ызарлап, онуң ынжалыгыны алды дурды. Нәбелли зенаның сырлы кешби жадылы гөзлер хакда мерсийәни, илкинжи бакышда дөрейән сөйги айдымыны, бендиван эдижи зүлплер хакда оданы, эйжежик аякдакы гырмызы багжыклы көвүш хакда сонети язмага онуң ылхамыны жошдурды.

Гөрнүшине гөрә, ол хакыкы шахыр экен, себәби Ивонна бир эййәм унудылыпды. Нәзенин женаның гөзеллиги тәмиз терлиги, анжайынлыгы билен оны бендиван эдипди. Зиба гөзелден күкейән хошбой ыс шахырың калбында шинди башдан гечирмедик нәмәлим дуйгуларыны оярды.

ххх

Бир гүн агшам шол җайың үчүнҗи гатындакы өйлериң биринде столуң башында үч адам отырды. Өйүң бар гош-голамы үч отургычдан, үсти янып дуран шемли столдан ыбаратды. Ол үчүң бири депесинден дабанына ченли гара гейнен мәхнет пыядады, онуң дашындан гедем кишидиги гөрнүп дурды.Товланып гойберилен муртуның учлары йиигренҗи яңсы билен бакян гөзлерине гирәйсем диййәрди. Онуң гаршысында яшаҗык зенан отырды: зенаның овадан гөзлери бирде тегеленип, чага гөзлери ялы сада болярды, бирде нәз билен сүзүлип, сыган гөзлери ялы бендиван эдип ташлаярды,хәзир болса ол гөзлер шөхрада сувсан дил дүвүшиҗиниң гөзлери ялы янярды. Үчүнҗи пыяда гарадангайтмаз батыр, сабры-карары гутарып, агзындан от совурян гылычгемренди. Гара гейнен мәхнет пыяда билен зенан оңа капитан Дерол диййип йүзленйәрдилер.

Капитан столы юмруклап, бирнеме гахар-газабыны җылавлап:

--Шу гиҗе! Ол яры гиҗеки ыбадата гиденинде мен онуң егуна янарын! Биманы дилдүвшүклер халыс йүрегиме дүшди. Бессир, шертли белгилерден, шифрлерден, пынхан йыгнанышыклардан ве шоңа меңзеш болгусыз гөр-габырлардан дойдум. Догручыл дөнүк болалың. Эгер Франсия ондан дынҗак болса, оны дузага дүшүрҗек, тора габаҗак болуп йөрмән, мен оны ачыкдан ачык өлдүрерин. Ынха мениң ахыркы сөзүм. Мен өз сөзүми иш биленем дурмуша гечирерин. Мен оны өз эллерим билен өлдүрерин. Шу гиҗе ол килисә ыбадата гиденинде.

Зенан капитана нәзенин назарыны салды. Зенан халкы хатда дилдүвүшиҗи боланында хем биманы эдерменлигиң алнында баш эгйәр-дә! Гара гейнен эркек киши муртуның учларыны товлап гойберип, асылзада тербиесини аланы үчин егындан гарылҗак сесини бираз юмшадып гүрледи:

--Гадырдан капитан, шу сапар мен сизиң билен долы ылалашярын. Мундан артык гарашмагың хаҗаты ек. Көшк горагчыларының арасында бизе вепалы ынамдар адамлар етерлик бар, диңе батыргай херекет этмегимиз герек.

--Шу гиҗе—капитан Дерол яңадан столы юмруклап гайталады.—Сиз мениң диййәними эидйәңизми, маркиз: мен оны өз эллерим билен өлдүрерин.

--Эгер шейле болса, онда бизе бир меселәни чөзмек галяр--дийип, маркиз пессай сес билен гүрледи.—Көшкдәки тарапдарларымызы хабардар эдип, олара шертли аламаты дуйдурмагымыз герек. Бизе иң вепадар адамлар патышаның каретасыны угратмалы. Эмма шу махал ким гүнорта дервезә бармагың хөтдесинден гелип билер? Олары хәзир Рибо гораяр: оңа бизиң хатымызы говшурып болса, ишиң битдиги!

--Хаты мен уградып билерин—Зенан чүрт-кесик сөзледи.

--Графиня, сизми?—маркиз агыр габагыны гөтерип сорады—Сизиң вепалылыгыңыза сөз ек, оны биз билйәс, эмма...

--Маңа гулак гоюң!—Овадан зенан еринден туруп, эйҗеҗик голуны стола дирәп елдашларына йүзленди.—Шу җайың үчегинде обадан гелен бир йигдекче яшаяр, ол бакян гоюнлары ялы дийсең сада хем ювашҗа. Мен җая гирип баряркам, чыкып баряркам басганчакда оңа бирнәче ела душдум. Ол сизиң билен душушян шу отагымыза янашык отагларың биринде яшаян болаймасын дийип ховатырланып, онуң билен гүррүңдеш болдум. Эгер сиз

оңласаңыз ол мениң элимде. Үчекдәки отагында гошгы язяр, чакым чак болса, бетбагт маңа ашык. Ол мениң табшыран ислендик ишими битирмәге тайяр. Хаты көшге шол әкидер.
Маркиз столуң башындан туруп, отуранлара баш эгди-де:
--Ханым, сиз маңа сөзүми соңлатмадыңыз. Сизиң вепалылыгыңыз өрән белент, йөне барыбир оны сизиң пайхасыңыз хем җадылайҗы гөзеллигиңиз билен деңещдирип болмаҗагыны айтмак иследим.
Олар үчүнҗи гатда шейле сөхбет эдйәркә Давид өз түнегинде -------
сөйгүси хакда язан шыгрыны сынтгылап отырды. Ол гапының чекинҗеңлик билен какылышыны эшиденинден, йүреги гүрсүлдәп гүйчли уруп башлады. Шахыр гапыны ачан бадына алнында дуран таныш, эмма нәтаныш зенаны гөрди. Ол баякы көвшүниң багҗыгы чөзлен гызды. Зенан хамана ызарланмадан халас болан ялы агыр-агыр дем алярды, онуң гөзлери болса чаганыңкы ялы тегеленип, садалач бакярды.
--Җенап, мениң депәмден бетбагтлык ийнди—дийип, зенан пышырдады—Мениң гөвнүме, сиз рехимдар, ак гөвүнли, эдип билсеңиз ягшылык эдйән адам. Мениң сизден башга йүз тутҗак кишим ек. Вах, мениң нәче ылганымы бир билседиңиз, көчеде болса зенан гөрсе сүйкенип йөрен җалатайлар кән. Олар лак атып,хабар гатып көчеде йөретмеселер нәме! Җенап, мениң эҗем демини санап ятыр. Мениң агам патыша горагының капитаны. Кимдир бириниң дерхал оңа хабар етирмеги герек. Мен сизе бил баглап,ынам эдип билеринми...
--Ханым!—Давид аҗайып җенаның сөзүни бөлди. Зенана көмек этмек ислеги билен шахырың гөзлери янярды. –Сизиң ынамыңыз мениң ганатым болар. Сиз диңе оны нәдип тапып боляныны айтсаңыз бес.
Зенан оңа агзы елимленен букҗаны берди.
--Дессине көшкүң гүнорта дервезесине, ядыңыздан чыкарайман, көшгүң гүнорта дервезесине барып горагдакы серкердә “Лачын хөвүртгесинден учды” диерсиңиз. Ол сизи дессине гойберер, сиз шол бада көшгүң гүнорта гирелгесине бараpсыңыз. Горагда дуранларың серкердесиниң янына барып яңкы паролы гайталарсыңыз, эгер серкерде “Гой, ислән вагты уруберсин” дийсе оңа хаты берерсиңиз. Бу парол маңа агамың ынанан пынхан сыры: юртда толгунышык үстүне толгунышык, дилдүвүшиҗилерден яңа патышаның җаны ховп астында, иңрик гаралдыгы хич кеси көшгүң голай-голтумынданам элтмейәрлер. Эгер сиз шу хаты мени горагда дуран агама говшурып билсеңиз, мениң мәхрибан эҗем гөзлерини бакы юммаздан озал оглуны соңкы гезек гөрүп билер.
--Мен хаты хөкман говшурарын! –Давид хыруч билен гүрледи—Йөне мен гиҗәниң бир махал чагы өйүңизе ялңыз гойберип билеринми? Мен...
--Ек,ек. Сиз гыссаның! Хәзир хер бир секунт гымматлы.—Зенан овадан гөзлерини сүзүп, сыганыңкы ялы җадылайҗы назарыны шахыра дикди—Хачан-да болса бир вагт мен сизиң эден ягшылыгыңызы хөкман ерине салҗак боларын.

Шахыр хаты гурсакдакы җүбүсинде йыгшырып, басганчакларда башаша бөкүп гитди ашакы гатлара гаршы. Онуң гарасы йитенсоң зенан үчүнҗи гатдакы отага гелди.
Маркиз агыр габакларыны гөтерип сораглы назарыны зенана дикди.
--Ел болуп гитди. Ол өз бакян гоюнлары ялы чакган хем акмак—дийип, зенан җогап берди.
Стол капитан Деролың күдүң ялы юмругының зарбына сандырап гитди.
--Йүз мүң мелгун!—капитан гыгырды.—Мен сапанчамы ядымдан чыкарыпдырын. Өзгәниң ярагына болса мен ынам эдип билмен!
--Алың мениң сапанчамы!—Гара гейнен маркиз япынҗасының ашагындан күмүш билен нагышланан уллакан сапанчасыны чыкарып капитана узатды. Мундан ынамдар сапанча болуп билмез. Эмма хабардар болавериң, сапанчада мениң туграм бар,үстесине өзүмем шүбхе астында. Чен болды.. Мен шу гиҗе Париҗден ек болуп гидип, саба билен өз галама бармалы.Эзиз графиня, биз сизиң ызыңыза дүшмәге тайяр.
Маркиз шеми үфләп өчүрди. Япынҗасына чоланан зенан, ики җенап басганчаклардан хүшгәр дүшүп Конти көчесиниң янелунда көпчүлиге гарышып гитдилер.
Давид ел болуп йүврүди. Патышаның көшк багының гүнорта дервезесине баранында онуң дөшүне йити гылыч кесе гоюлды, эмма шахыр:”Лачын хөвүртгесинден учды” дийип паролы айдып, гылыҗы дөшүнден айырды.
Горагчы:
--Гечевер достум,өзүңем беҗит бол.
Көшгүң гүнорта гирелгесинде хем оны тас саклапдылар, эмма Давиди ене шол пынхан сөз------- горагдакылара җадылы гүйҗүни гөркезди. Оларың арасындан бир өңе чыкып: ”Гой уруберсин...” дийди. Шол пурсат гарашылмаян вака йүзе чыкып, горагчылар чалшылды. Гөзлери ичиңден гечип барян бир харбы гейим-геҗимли киши горагчыларың арасындан сайланып, Давидиң элинден хаты алды. Ол “Ызыма дүшүң” дийип, Давиди өрән улы көшк алып барды. Ол букҗаны ачып, хаты гыссаглы окады. “Капитан Тетро!—ол гапдалдан гечип барян мушакатер лыбаслы серкердә гөркезме берди.
--Гүнорта дервезәниң хем гүнорта гирелгәниң сакҗысыны туссаг эдип, дессине түрмә атың! Оларың орнуна ынамдар,ыгтыбар серкерделери горагда гоюң.—Ол Давиде ене—Сиз болса ызыма дүшүң—дийди.
Серкерде Давиди дәлизден гечирип, көшгүң гиң хем кашаң кабулханасына элтди, кабулханада гайыш креслода гара гейимли киши агыр пиирлере батып отырды. Серкерде шол адама йүзленип:
--Сизиң алы хезретлериңиз, мен сизи айтдым ахыры, ач алакалардан долушы ялы, көшгүң ичи дөнүклерден, ичалылардан долы дийип. Сизиң алы хезретлериңиз болса оны мениң фантазиямың мивеси хасап этдиңиз. Ынха, бу адам шол дөнүклериң көмеги билен көшге гирипдир. Ол бир хат гетирипдир, ынха мен оны тутуп алдым. Мен бу адамы сизиң дергәхиңизе алып гелдим, сиз мениң ода-көзе дүшүп йөрмегимиң йөне ере дәлдигине ынанарсыңыз дийип.

Патыша гайыш креслосында чалаҗа гобсунып:

--Сорагы өзүм этҗе-дийди. Ол агыр габакларыны зордан гөтерип, буланчак назарыны Давиде дикди. Давид бир дызына чөкди.

--Сен нireden гелдиң?—патыша сорады.

-- Оры ве Луара департаментиниң Вернуа обасындан.

--Парижде нәм ишләп йөрсиң?

--Мен..Мениң шахыр болмак максадым бар, сизиң алы хезретлериңиз.

--Вернуада нәме пише эдйәрсиң?

--Какамың доварларыны бакян.

Патыша ене гобсунды, онуң гөзлери рөвшенленип гитди.

--О! Боз мейданлардамы?

--Хава, сизиң алы хезретлериңиз.

--Сен ала мейданларда яшаяң. Сен үмүш-тамышда өйден чыкып гидип,сабаның сергин ховасындан дем аляң, гырымсы агачларың арасында майсалыкда янбаш уряң. Доварларыд болса байырларда агып-дөнүп йөр: сен чешме сувундан ганярсың: Агаҗың көлегесинде отурып хезил эдип, датлыҗа гара чөрегиңи ийиәрсиң, токайлыкдан сайраян гара җокҗокыны овазыны диңлейәрсиң. Шейле герек чопан?

--Хава, сизиң алы хезретлериңиз—Давид деми-демине етмән гүрледи.—гүлден гүле гонян баларыларың сесинем, байырларда үзүм йыгып йөрен гызларың айдымынам диңлейән.

--Хава, хава –патыша гыссанмач халда онуң сөзүни бөлди.—Элбетде, үзүм йыгян гызлар айдым айдяндыр: эмма гара җокҗокулар! Сен оларың сыкылык чалшыны эшитдиңми, шахыр? Олар токайда йыгы-йыгыдан сайраярлармы?

--Сизиң алы хезретлериңиз, җокҗокулар дүнйәниң хич бир еринде бизиң Вернуа обамыздакы ялы аҗайып сайраян дәлдир. Мен оларың сайрайшыны гошгуда беян этмәге сынандым.

--Сен ол гошгыңы ятдан билйәмиң?—патыша галкыҗаклады.—Мен көпден бәри гара җокҗокуларың сайрайшына зар. Оларың хош овазыны гошгуда беян этмек, шалыга, тагта эе боланыңдан ягшы ахыры! Агшам дүшдүги сен сүриңи агыла габаянсың хем аваданчылыкда асуда отурып чөрегиңи ийиәнсиң. Ханы маңа шол гошгыңы айдып бер,чопан.

--Ынха, ол гошгы шахым—Давид хормат хем улы ыхлас билен гошгы окамага башлады.

Серет, чопан, овлак-гузулаң сениң
Бөкҗеклешип, тер майсаны сайлаяр.
Диңле, ел ойнаяр арчаң теллерин,
Паның дилли түйдүҗеги сайраяр.

Эшидйәмиң, ел саз чалып сөвүтде,
Гөр-ха, учуп баряс сүриңе сары.
Бизе йүң бер, гурунара хөвүртге,
Йылынара...

--Сизиң алы хезретлериңиз—серкердәниң кесгин сеси шахырың сөзүни кесди.—Маңа бу шахырсумага сораг бермәге ругсат бериң. Вагт гарашмаяр. Сизиң ховпсузлыгыңызы үпҗүн этҗек болуп улы алада эдип йүрегиңизе дүшйәним үчин мениң гүнәми гечевериң шахым.
--Герсог д Омалың вепалылыгы энче-энче сынагдан гечендир, шол себәплем ол мениң йүрегиме дүшмез.—Патыша яңадан гайыш креслосына чөкди, онуң гөзлери ене буланды.
--Хеммесинден озал мен эле салан хатымы окап берейин, шахым—дийип герсог д Омал сөзе башлады.
“Шу гүн тагтың мирасдарының йылы. Эгер ол адатдакысы ялы оглуның рухуна дога окамага ярымгиҗедәки ыбадата гитсе, Эспланад көчесиниң бурчундан лачын өз авуны урар. Эгер ол ярымгиҗедәки ыбадата гитмәге мейил этсе, лачын авуна топулмага тайяр дурар ялы көшгүң гүнорта-гүнбатарындакы екаркы отагың пенҗиресине гызыл чыра гоярсыңыз.”
--Чопан, сен хатда язылан сөзлери эшитдиң. Бу хаты саңа ким берди?—дийип, герсог газаплы сорады.
--Җенап герсог—Давид сада сөзледи—Мен сизе җогап берерин. Муны маңа бир зенан берди. Ол эҗесиниң өлүм халда ятандыгыны айдып, көшкде горагда дуран серкерде оглуны эҗеси билен хошлашмага чагырып бермегими товакга этди. Мен бу хатың мазмунындан башым чыкмаяр, эмма ол җенаның шейлекин аҗайып хем мәхрибандыгына ант ичип билҗек.
--Ханы, шол зенаны суратландыр-да гүррүң бер, ол сени нәдип чочгарына чолап билди?—Герсог буйрук берди.
--Оны суратландыр! – нәзик йылгырыш Давидиң йүзүне ялкым салды гитди.—Җенап, анҗайын җенаның гудратлы гөзеллигини беян эдер ялы сөзи ниреден тапарсың! Ол...ол Гүнүң рөвшен шугласындан, айсыз гиҗәниң түмлүгинден бина болан нәзенин. Ол олха агаҗы ялы сырдам, лейлитал ялы чее. Онуң гөзлерине середен бадыңа, онуң диделери дессине өзгерйәр.атыз ялы уллакан гөзлери сүзүлип, булутларың арасындан Гүн җыклаян Гүн ялы җадылы шугла сачяр. Ол бирден пейда боляр, шонда җүмле-җахан миневвер нурана боляр, йитен бадына-да дүнйә түмлүге батып, сериңи сәмедйән емшениң хошбой ысы галяр. Мен оңа Конти көчесиндәки йигрими докузынҗы җайында душ гелдим.
--Хава, хут шол бизиң гөз астында саклаян җайымыз—Герсог патыша йүзленди.—Бу сада йигидиң дилеварлыгы бизе шол шум графиня Кебедоның кешбини чекип берди.
--Сизиң алы хезретлериңиз, сизиң мерхеметлиңиз—Давид толгунып гүрледи.—Мениң хепбесиз самахыллыларым зарарлы бир бенде нахак нахак сүтеме сезевар болмаз-да. Бу хатда нәме языландыгына гарамаздан, өмрүмден касам эдйән: ол зенан перишде.
Герсог оңа довамлы назарыны салды.

--Шахыр, мен сени сынага салып гөрҗек—ол хер бир сөзүни ныгтап-ныгтап айтды.—Сениң патышамызың шалык лыбасларыны гейип кареталы гиҗәниң ярымындакы ыбадата гидерсиң. Сен бу эзмайыша тайярмың?
Давид йылгырды.
--Мен ол зенаның гаралув гөзлерине назар салдым. Маңа башга хили субутнама герек дәл. Сизем өз ислейшиңизче херекет эдибериң.
Гиҗе сагат он икиниң ярында герсог д Омал көшгүң гүнорта-гүнбатарындакы пенҗиреде өз эли билен гызыл чыраны гойды.Белленен вагтдан он минут озал депесинден дабанына ченли патышаның лыбасыны геен Давид, герсогың голуна сөенип, йүзи гөрүнмез ялды башының капюшоныны ашак чүмүрип, көшкүң дынч алынян җайындан өзүне гарашып дуран карета тарап уграды.??
Герсог оңа карета мүнмәге текге берди, соңра арабаның гапысыны япды. Карета дессине килисә бакан уграды.
Эспланад көчесиниң бурчундакы җайың янында капитан Тетро йигрими сөвешеҗиси билен шаның җанына каст этҗек дил дүвүшиҗилер пейда болдугы меркини бермәге тайярланып дурдылар. Эмма хайсыдыр бир гарашылмадык ягдай дилдүвүшиҗилере планыны үйтгетмәге меҗбур эден борлы.
Патышаның каретасы Кристоф көчесине етди, энтек Эспланад көчесине ченли бир квартал барды, шол пурсат капитан Дерол бир сүри каст эдиҗи вагшылары билен карета чозды. Патышаның каретасыны гораян эсгерлер бирбада алҗырадылар, эмма дессине өзлерини эле алып, гайдувсыз гаршылык гөркездилер. Капитан Тетро гарпышыгың гохуны эшидип, өз эсгерлери билен ша каретасының горагчыларына көмеге етишди. Шол дем гарадангайтмаз Дерол шаның каретасының гапысыны ачып, гара япынҗа чоланып отуран адамың гурсагына сапанчасыны дирәп, мәшәни гысды. Капитан Тетроның эсгерлериниң көмеге гелмеги билен Кристоф көчесинде атышык, гох-галмагал гөге галды. Атышыкдан хайяды гөтерилен сарч атлар каретаны алып гачды. Каретаның яссыгында җенап маркиз де Бопертюиниң сапанчасының окундан вепат болан ялан патышаның, бедбагт шахырың җеседи ятырды.

ЭСАСЫ ЕЛ

Шейлеликде, үч лйе узан ел бирден Давиди улы алада гойды, себәби башга бир көп гатнавлы улы ел онуң өңүни кесип гечди. Давид бир салым ойланып дурды-да, елуң якасына барып отурды.

.

Давид ол елуң ниреден гелип, нирә барянышы билмейәрди. Онуң гөвнүне болмаса, ол елларың ислендиги Давидиң алнында ховп-хатарлы вакалардан хем багтыяр болмага мүмкинчиликден долы уллакан дүнйәни ачайҗак ялыды. Давид елуң гырасында отуршына дүнйә назар айлады,

онуң гөзлери айратын шугла сачып дуран йылдыза дүшди: Ивонна икиси оны өз йылдызы хасаплаярды. Шол пурсат онуң ядына Ивонна гыз дүшди, Давид бир салым ойланып, ховул-харалыкда терс иш эден болаймайын дийип пикире батды. Гызмалыкда айдылан бирнәче сөз үчин ол инди догдук өйүни, Ивоннаны терк этмелими? Догруданам сөйги шейле нәзик нәрсеми—сөйгиниң ыгтыбар кепили болан габанҗаңлык шол сөйгүни верхем-тархам эдерми! Агшам йүрегиңе еңилҗек ыза берен агырыны саба-сәхериң ек эдип гойберйәндигине ол өз дурмушында нәче гезек гөз етирди. Ол хәзир ызына доланып билер, сүйҗи укуда ятан Вернуа обасының хич бир адамы онуң обаны терк эдип гиденинем, яңадан обасына доланып геленинем билмез. Ол йүрегини Ивонна багш эдипди, ол шу ерде бүтин өмрүни яшады, ол хут шу ерде-де гошгыларыны дөредип, бейик багтыны тапып билер.
Давид еринден галды, узак гиҗе оны алада гоян келесаң пикирлери еле гайып гитди. Ол ыгтыбар гадам уруп, обасына тарап ела дүшди. Ол Вернуа обасына гайдып геленинде калбында мөвч уран сергезданлык дуйгуларындан нам-нышан галманды. Ол мал агылының деңинден гечди: доварлар гиҗәниң бимахал чагы гелйән кишиниң аяк сесинден үркүп гүсүрре өрдүлер, калбына якын ахвалдан Давидиң йүреги йылады. Ол ассаҗа басып өз отагына чыкып, дүшегине сүйнди-де, бу гиҗе нәтаныш елларда сынсырап, аҗы айралыкда сергезданчылык чекип йөрмекден халас боланына ыкбалындан миннетдар болды.
Ол зенан йүрегине гөр нәхили говы дүшүнйәр! Эртеси агшам Ивонна гуйының башына гелди. Обаның ника гыйян кюреси ишсиз отурмаз ялы гуйының башына хемише яш-елеңлер үйшерди. Гызларың арасындан текепбир халда дишини берк гысып дурандыгына гарамаздан, Ивонна гөзүниң гыйтагы билен Давиди гөзлейәрди. Давид гызың евуз дуршундан чекинмән, онуң огрын назарыны тутды, дишини берк гысса-да, илки Ивоннадан ярашык сөзлерини, соңра, билеҗе өйлерине гелйәркә поса-да алды.
Олар үч айдан соң дурмуш гурдулар. Давидиң какасы дийсең хоҗалыкчы адамды, шонуң үчинем эдени оңуна болуп барярды. Ол огулның тойыны шейлебир улудан тутды, тоюң дабарасы үч лйе дан-төвереге яйрады. Обада өйленйән йигидем, дурмуша чыкян гызам говы гөрйәрдилер.Яш чатынҗалар оба көчесинден той шовхуны билен гечдилер, чеменчар ерде обалылар айдым-айдып танс ойнадылар. Барлы-барҗамлы какасы Дре шәхеринде гурҗак театрыны, гөзбагчыларам тоя гетирипди. Оларам мәрекә хезил бердилер.
Бир йыл геченсоң Давидиң какасы о дүнйә гөч этди. Давиде кашаң җай билен бир сүри довар мирас галды. Обаның иң арзылы, иң гөзел, эллери ише гелшип дуран гызам Давидиңкиди. Эх, Ивоннаның бедресиниң, мис газанының гүне ловурдайшыны бир гөрүң! Гапдалындан гечип барярканам серетсең оларың ялпылдысы гөзлериңи гамашдырып ташлаяр. Эмма гөзүңизи юмман батыргай гадам уруң, Ивоннаның чар баглыгы, овадан ләлезарлыгы сизиң гамашан гөзлериңизе яңадан рөвшен

нур берер. Ивоннаның ажайып айдымы болса Грюно атаның демир уссаханасының депесине шахаларыны яйып отуран гарры каштан агаҗына ченли баряр.
Эмма гүнлериң бир гүни Давид көпден бәри ачылман ятан гапырҗакдан депдер билен галам чыкарып, галамың терс тарапыны чейнәп башлады. Ене яз гелип, бахарың хесерли еллери онуң йүрегиниң үстүнден өвсүп гечди. Гөрнүшине гөрә, ол хакыкы шахыр болмага чемели, себәби шол дем Ивонна ятдан чыкды гитди. Җүмле-җахан ал-яшыл гейим   гейдирен яз Давидиңем депесинден дабанына ченли тер хем тәмиз дуйгудан пүре-пүрледи. Токайдан хем ләлезар җүлгеден күкейән хошбой ыс онуң калбына бир энайы хесер билен толгундырды. Озаллар ол саба билен доварыны сүрүп, чемензарлыга гидерди, агшам хем саг-аман малыны агыла габарды. Инди ол хайсыдыр бир агаҗың көлегесинде ятып, тапан кагызына хүнҗи дүзен ялы сетир ызына сетир дүзйәрди. Доварлар болса сонар мейданда агып-дөнүп отлаярды, а мөҗеклер гошгының кынлык билен дүзүлйән яйласында, ав алмагың аңсатдыгыны билип, токайдан чыкып, онуң овлак-гузусыны апарып башлады.
Гитдигиче Давидиң гошгулары көпелйәрди, гоюн-гечиси болса барха азалярды. Ивоннаның йүзүниң реңкем, гылык-хәсиетем үйтгәп, сөзлери гөдеклешип башлады. Онуң ялпылдаян бедрелериниң, мис гап-гачларының ловурдысы өчүп, гитдигиче гөзлери янып башлады. Ивонна шахыра хепбесиз язув-позувы зерарлы доварларың тепбеди окалып, хоҗалыгың тозҗакдыгыны айтды.
Давид чопан огланҗыгы хакына тутуп, өзи болса үчегиң астындакы отага гирип, гапыны ичинден бент эдип, гошгы-шыгыр язмага башлады. Чопан огланҗыгам хәсиети боюнча шахыр болуп чыкды, ол калбындакы дуйгулары гошгы билен беян эдип билмесе-де, гүнүни арзув-хыялда меймирәп гечирйәрди. Мөҗеклер аслында гошгы билен укының бир затдыгыны билдилер, шейлеликде, гүн гечдигич довар сүриси азалып башлады. Шол тизлик билен Ивоннаның гылык-хәсиетем үйтгейәрди. Ол арам-арам ховлының ортасында дуруп, үчегиң ашагындакы отагында гошгы язян Давиде гыгырярды-багырярды. Ивоннаның гыкылыгы Грюн атаның демир уссаханасына сая салып отуран гарры каштана етйәрди.
Мыдама гөрениң ишине бурнуны сокуп йөрен мәхрибан, парасатлы нотариус Папино буларың хеммесини билйәрди. Ол бир гүн Давидиң янына гелип, теммәкиден ормакай алып, бурнуна тутуп, важып гүррүңе өзүни кемсиз тайярлады-да:
--Эзиз достум Минйо! Бир махаллар мен сениң эҗең-какаңыңам ника хатына өз мөхүрими басыпдым. Маңа инди оларың оглуның тозуп түвмаяк галандыгы барадакы ресминама мөхүрими гоймак өрән агыр дегер. Эмма сениң елуң гөни шоңа баряр. Мен сениң билен көне дост хөкмүнде гүрлешйән. Маңа гулак гой. Мениң билшиме гөрә, сен гошгы язяң. Дре шәхеринде мениң достум бар, җенап Брил, Җорҗ Брил. Онуң уллакан җайы китап билен урлуп дыкылан, диңе өзүне яшамага эл ялы ер бар. Ол алым киши,хер йыл Парижде хем болуп гелйәр, өзем онуң энчеме

китап язды. Ол саңа Рим катакомбаларының хачан гурландыгыны, адамларың йылдызларың атларыны нәдип билендигини, нәме себәпли чулук гушуның чүңкүниң узындыгна ченли айдып берип билер. Сениң доварларыңы сесинден танайшың ялы, ол гошгыңың ысындан-түйсүнден ничик гошгудыгыны айдып берер. Мен оңа хат язып берейин, ол сениң гошгуларыңы окап гөрер. Шонда сен гошгуларыңың вагт йитирип язып йөрениңе дегйәрми я өмрүңи аялыңа, гүн-гүзераныңа багышламалыдыгыны такык билерсиң.
--Язың шол хаты—Давид дилленди. –Гынанян, сиз өңрәк мениң билен бу меселеде гүррүң этмели экениңиз.
Эртеси гара даң билен Давид гымматбаха даңыны голтугына гысып Дре шәхерине гидйән ела дүшди. Гүнортанлар шахыр җенап Брилиң өйүниң гапысында әдигиниң тозаныны какды. Данышмент киши җенап Папиноның хатының мөхүрини ачып, ловурдап дуран әйнегини дакынып, гүнүң шөхлесиниң ызгары сорушы ялы хатың мазмуныны сокга сорды. Ол Давиди кабинетине салып, чар тарапдан мүндер-мүндер китаплардан мөвч алян умманың ортасындакы кичиҗик ада отуртды.
Җенап Брил акйүрекли, ыхласлы адам экен. Ол дөрт бармак галыңлыкдакы голязмалары салдарлап, кемтересинден сеңригинем йыгырмады. Ол яссык ялы голязмалары дызына гоюп сыпалап, соңам маңыз агтарян гурдуң хозуң габыгыны кертиши ялы, кагызлары еке-екеден окап башлады.
Давид болса җош урян китаплар умманының ортасындакы адада толкунлара сынлап толгуныпотырды. Китап умманының эйменч гүввүлдиси онуң гулагында яңланярды. Ол уммана йүзүше чыкар ялы Давидиң картасам, крмпасам екды.Ол адамзадың гылла яры китап язяндыр дийип пикир этди.
Җенап Брил иң соңкы сахыпанам окады. Ол эляглыгы билен әйнегини сүпүрип отуршына:
--Җенап Папиноның хал-ахвалы ничик?—дийип сораг берди.
--Гаты говы—Давид җогап берди.
--Сизиң нәме гойнуңыз бар, җенап Минйо?
--Дүйн сананымда үч йүз докуз экен. Мениң сүриме гаргыш сиңен ялы. Яңы-якында-да ол секиз йүз элли малды.
--Сизиң аялыңыз, җайыңыз бар,элиңиз узадан ериңизе етип дур. Бир сүри довар сизе герегиңизи берип дур. Сиз ир билен малыңызы сүрүп яшыл яйлалара гидйәңиз, тәмиз хем җана шипа ховадан дем алярсыңыз. Чешме сувы билен бал ялы чөрегиңизи иййәлсиңиз. Сизиң бар ишиңиз малыңыза гөз-гулак болуп, овадан тебигатың гойнунда язылып яйрап, токайда сайрашян гара җок-җокуларың овазыны диңләп леззет алмакдан ыбарат. Мен энтек хакыкатдан даш дүшемок герек?
--Ек, хемме зат эдилсизиң айдышыңыз ялы—Давид җогап гайтарды.
--Мен сизиң әхли гошгуларыңызы окадым—җенап Брил китап уммандa елкенли гәми гөрҗек болян ялы гөзлерини төверегине гездирип,сөзүни

довам этди.—Җенап Минйо, пенҗиреден середиң-де маңа шол агаҗың үстүнде нәме гөрйәниңизи айдың.
--Гарга гөрйән—Давид онуң салгы берен тарапына серетди.
--Хова, шол гарга-да маңа борҗумы берҗай этмәге ярдам берер.--Җенап Брил сөзләп башлады. Сиз гара гарга гушуна белет җенап Минйо, ол перренделериң арасында философ сайыляр. Гарга багтлы гуш, себәби ол кысматына кайыл. Гаргадан шады-хоррам хем док, гаргадан буйсанҗаң хем шох гуш екдур. Ол нәме ислесе боз мейданлар берип дур. Ол хич хачан ганат-периниң гап-гарадыгына-да, саргылдак ялы овадан дәлдигине-де гынанмаяр. Сиз оңа тебигатың оңа нәхили оваз багш эдендигинем эшидип гөренсиңиз? Эйсе, сиз билбил ондан багтлыдыр өйдйәңизми?
Давид еринден турды. Пенҗиреден аңырдагы гарга гагылдады.
--Мен сизе миннетдар, җенап Брил—ол пессай гүрледи.—Диймек, бу гарга гагылдыларының арасындан бир-ярым билбил овазам эшидилмедими?
--Эшиден болсам хөкман оны сизе айдардым.—Җенап Брил агыр хашлады.—Гөрдүңиз-ә еке сөзүнем сыпдырман окадым...Ягшы йигит, сиз поэзия дүнйәсинде яшаҗак болуң, эмма язҗак болуп хорланып йөрмәң.
--Саг болуң җенап Брил. Өе, доварларымың янына гидейин.
--Эгер сиз мениң билен нахарланарын дийсеңиз, мен өз гарайшымы җикме-җик беян эдип билердим. Эмма хайыш эдйән, гынанмаң, хапа болмаң—дийип, китапхон киши Давиде серетди.
--Ек, маңа гиң мейданлар гарашяр, гидип гоюнларыма гагылдайын.
Давид голязмасы доланан даңыны голтугына гысып, ызына Вернуа гайтды. Ол оба гирен бадына элине илен зады сатян эрмени җөхиди Сиглериң дүканына совулды. Давид:
--Достум, мөҗеклер мениң сүрими түкелләп баряр. Маңа от ачян яраг герек. Сиз маңа нәме теклип эдип билерсиңиз?—дийди.
--Достум Минйо, шу гүн мениң бир бетбагт гүнүм-дә.—Сиглер эллерини ики яна герип, найынҗар гүрледи.—Гөрнүшине гөрә, мен сизе аҗайып бир түпеңи мура-муггуна диен ялы бермели боларын. Мен гечен хепдеде энтәп йөрен бир сөвдегәрден тас бир араба йүки дүрли-дүмен харытлары алдым. Маркизми, герсогмы-- дереҗесини билемок, йөне уллакан бир эмелдарың ханы-маны элинден алнып сатыланында яңкы ыкманда сатыгчы үстүнден габат гелипдир. Патыша гаршы дилдүвшүге гатнашаны үчин ол җенабың өзи сүргүне уградылып, галасы, ханы-маны, малы-мүлки патышаның перманы билен кимекары эдип сатылыпдыр. Мен онуң ярагларынының аҗайыпдан аҗайыбыны эле салдым. Ынха, муңа сув ялы сапанча диерлер, түйс шазадалар мынасып яраг.Достум Минйо, сен достум болаңсоң мен оны бары-егы кырк франка берип гойберйән.Мен он франк йитирйән, оваррам достум.Белки сизе аркебуза-да герекдир...
--Ек, сапанча маңа боляр.Ол оклумыдыр?— дийип, Давид оңа пул оклап дуршуна сорады.

--Хәзир оклап бererин. Эгер сиз ене он франк берсеңиз, мен этияч дәри хем гүлле берип билжек.

Давид сапанчаны голтугына салып, гөни өйүне гитди. Ивонна өйде ек экен, соңкы гүнлер ол көпленч гоңшы аялларың янына отурмага гидерди.

Ашхананың пеҗиндәки от көрәп янып дурды. Давид пеҗиң гапысыны ачып, голязмасының даңысыны җыглым көзлериң үстүне оклады. Голязмаларың даңысы гүпләп от алды, ялын товланып пеҗиң турбасында бирхили гарылҗак сес эдип башлады.

--Гаргаларың гагылдысы—Шахыр аҗы йылгырды.

Ол үчегиң астындакы отагына гирип, гапысыны гүрпүлдедип япды. Вернуа обасы шейлебир имисалалыга гарк болуп отырды, шол себәпли обаның көп адамсы уллакан сапанчаның гүңленч сесини эшитди. Вернуаның илаты созангуйрук болуп Давидиң өйүне эңдилер, олар итеклешип-чомаклашып түпеңиң түссеси чыкян үчегиң астындакы отага долдулар.

Эркек кишилер шахырың җесединиң—бетбагт гарганың үтүк-елук болуп гана боялан перлерининиң үстүни япып, дүшегине гечирдилер. Аяллар эңегине җаң дакылан ялы өз хесретлерини айдып ярышярдылар. Бирнәче гоңшы аял болса ылгашып шум хабары Иволга айтмага гитдилер.

Гөрен ерине сокулып йөрен билесигелиҗи бурны җенап Папиноны хадысаның болан ерине илден өң гетирипди, ол ерде ятан сапанчаны алып, гайгы-гама батып,онуң күмүшден нагышларына хайран галып сынлады. Ол кюрени гапдала чекип:

--Бу сапанчада җенап маркиз де Бопертюиниң машгала туграсы бар—дийип пышырдап диен ялы айтды..

Хайнрих ХАЙНЕ

(немес шахыры)

ШАХЫР ФЕРДӨВСИ

1

Кимиӊ депесинден алтын,
Кимиӊкиден күмүш ягяр.
Элинде гарып-гасарыӊ,
Түмен күмүш болуп яняр.

Бейик шаныӊ зыбанында,
Түменлер дөнйәр алтына.
Салгыт йыгнап ша алтындан,
Алтын пайлаяр халкына.

Хемме шейле пикир эдйәр,
Шейле ол хеммәӊ гөвнүне.
Заманасна шүкүр эдйәр,
Бейик шахыр Фердөвси-де!

Башлаяр бейик "Шанама"--
Ол солтаныӊ эмри биле.
Махмыт солтан берйәр вада:
Бир тылла пул хер сетирне.

Он еди яз гелип гечди,
Гүлүн ачды он еди яз.
Он еди йыл гүл ышкында,
Ялӊыз билбил урды перваз.

Гиҗе-гүндиз айдым язып,
Фердөвсиниӊ халы гитди.
Җандан эзиз намалардан,
Айдымлардан халы читди.

Васп эйледи хөкүмдарлаӊ
Дүнйә долан ховаласын.
Диванына салды йыгнап,
Парсыӊ әхли роваятын.

Мерди-мердан ил-улусыӊ,
Герчеклеӊ васпын эйледи.

Йигитлере ал салышын
Җадыгөй пери-пейкериң.

Хер җүмлеси гүл-ләледи,
Бейди ал-яшыл рейханды.
Васп эйледи яз яйласы
Тер чемен ялы Эйраны.

Бакман Гурхана хем дине,
Җавудан айдым язярды.
Отдан рухлы Аташгәх дей,
Шахыр йүреги янярды.

Йүз мүң бейитден ыбарат
Аҗап диван, бейик нама,
Тамам болансоң, китабын
Еллады бейик солтана.

Бу вака болды Газнада,
Хаммамдады гоҗа шахыр.
Чапарлар агыр газналы,
Фердөвсини тапды ахыр.

Херсинде бир агыр хорҗун,
Херсинде бир ганар барды.
Шахырың чар яны генчден
Хармана дөнүп барярды.

Шахыр сабыр-такат биле,
Леззет аляр тылла-зерден.
Габы ачып, тисгинйәр ол,
Йылан чакан ялы бирден.

Ики йүз мүң күмүш дирхем,
Ятыр ханха хорҗун-хорҗун.
Шахыр башын яйкап зордан,
Аҗы гүлди, дишләп хырчын.

Гоҗа шахыр бөлди үче,

Солтаның еллан генҗини
Аҗы гүлки билен яйды,
Фердөвси бар йигренҗини.

Генҗи дес-дең үче бөлүп,
Хер чапара берди бир пай.
Үчүнҗисин хаммамчысна,
Ол шаларча япды серпай.

Хүммет хаса алып эле,
Гитди ил-улсуң озаны.
Дервезеде йигренч биле,
Какып көвшүниң тозанны.

11

"Эгер-де алдан болсады,
Солтан маңа берип вада.
Багышлардым, себәп алдав,
Тәзелик дәл бу дүнйәде.

Вада берип, ымсындырып,
Махмыт ша мени ойнады.
Эден әхдин дүнйә яйып,
Вазаң бермекден доймады.

Буйсанҗаң ол хем гөрмегей,
Ягшызада каматы бар.
Депесинден дабанна чен,
Ол бир Хак халан хөкүмдар.

Махмыт солтан гадым Эйраның шасы,
Нурлы Гүн дей бакып гөзлериме мең,
Яланың душманы, Хакың солтаны ,
Песелди алнымда хут алдава чен!"

111

Солтан Махмыт мейлисини гутаряр,

Калбында сөйги хем асудалык бар.

Чүвдүримиң янда, зейтун астында,
Хөкмүрован отыр махмал яссыкда.

Хызмата гайымды эмелдар бары,
Отыр онуң йүрекдеши Ансары.

Мермер гапда сачып мүшки-энверин,
Ал гүллер ловлаяр, сәмедип ceриң.

Хурмалар учмахың хүйри дей ылла,
Мейлисден мес болуп, хейжана гелйә.

Сервилер меймирәп, дүйшүргәп гидйәр,
Ери ундуп, арша гөвүн йүвүрдйәр.

Бирден, киришлери гетирип җана,
Җады айдым саляр оны хейҗана.

Бирдемде солтаның гөзлери яняр.
"Бу кимиң айдымы?" Нама яңланяр.

Ансары ахыры эдип айгыды—
Җогап берди: " Фердөвсиниң айдымы!"

"Фердөвсиң айдымы?" Гең галяр солтан,
"Шахырларың шасы нирде бу заман?"

Солтанына җогап берйәр Ансары:
Шахыр хор яшаяр көп йыллар бәри.

Етде-гүт гүн гөрйәр ватаны Тусда,
Бир гүни хасратда, бир гүни ясда.

Шол дем агыр пикре батды хөкүмдар,
Ол әхдинде дурманына өкүнйәр.

"Ансары, берҗай кыл, шу дем перманы,

Йүз гатыр, йүз дүйә басың энгамы!

Басың , лагыл-гөвхер, алтындан-зерден,
Тамам генҗи-кәнден тайынлаң кервен!

Басың, байлыгыны җүмле-җаханың,
Сайлап гыммат бахасындан бахасын.

Басың, гең-энайы харытлаң барсын,
Зүмерредин, дүрүн-мерҗенин Парсың.

Зер чайылып, күмүш-сим җәхекленен
Гап-гачлардан хем-де җәч чәйнеклерден.

Пил сүңкүдир күйзе, тылла баданы,
Гаплаң хамын, нагышланан хасаны.

Ибришим йүпекден парча-шалыны,
Эйран халысыны--шөхрат-шаныны.

Басың, харытларың говдан говусын,
Гылыч-гүрзи биле сөвеш совудын.

Онки саны арап атыны салың,
Елден йылдам, окдан йүврүгин алың.

Онки саны даяв хебеши гулы--
Болсун хеммесиниң хүнәрли эли.

Ансары, шол йүклең барын җемле-де,
Туса сары угра демме-деммеде.

Туса барып, мениң саламым биле,
Барын бериң, шахырларың бейгине!

Ансары перманы эйлейәр берҗай,
Сансыз дүелере йүкленйәр серпай.

Оң шахыра еллан хазына-генҗи--

Улы велаятың пажына деңди.

Агыр кервен башын чекип Ансары,
Уграяр Фердөвсиң илине сары.

Эйраның җөвзалы сәхрасы биле,
Кервен гидип баряр алыс мензиле.

Секиз гүндиз, докуз саба геченде,
Тус шәхри гөрүнди даг этегинде.

Гечип дагдан-дүзден, сәхра-дештлерден,
Гүнбатардан шәхре гирди ол кервен.

Яң салярды "Лә-ила-ха иллил-ла"
Бейик айдымларың тәҗи дей ылла.

Дүнйә шовхун саляр сурнай хем кернай,
Баряр Фердөвсиңкә бир кервен серпай.

Гүндогаркы дервезеден сес эдип,
Гөлег алып чыкды шахыр җеседин.

Ил-улус гам басан габрыстан сары.
Бейик Фердөвсини алып барярды.

Рус дилинден терҗиме эден
Нобатгулы РЕҖЕБОВ.

ЕВГЕНИЙ ЕВТУШЕНКО,

Рус шахыры.

ГӨЗҮМ ГИДЙӘР

Гөзүм гидйәр.
Шинди бу пынхан сырым,
Хич хачан хич киме айдан дәлдирин.
Билйән, яшаяр бир есер огланҗык,
Ол мени өзүне бендиван эдйәр.
Гөзүм гидйәр,
онуң дөвүш кылшына,
Мен бейле батыр хем есерҗе дәлдим.
Гөзүм гидйәр,
калбын ачып гүлшүне
Мен огланкам бейле гүлүп билмәндим.
Урушган ол, эндам-җаны ярадыр,
Мен хемише титиҗедим, тибтҗедим.
Ол китапда бөкүп гечен еримден,
Бөкмез,
тирер еке-еке хикметин.
Догручыл, гөнүмел газабы биле
Шери багышламаз хайры зерарлы.
"Боланок!" галамым зыңсам элимден,
Ол болдурар.
Эзбер галамы биле.
Дүвүн чөздүрмесе, чапар гойберер,
Мен не чөзүп билдим,
Не-де бир чапып.
Ол сөйдүми? Хут хүйленер сөймеден,
А мен сөййән,
ызяны хем ташлаян .
Бахыллыгым букуп,
есер йылгырып,
Садасырап, акыл сатан болярын:
"Кимдир бири ялңышмалам ахыры,
Кимдир бири яшамала башгача."
Дийип, өзүм ынандырып ядаян.
Унудан болярын,
эмма билйәрин,
Нирededир бир огланҗык яшаяр,
Мениң арзув эден бейиклигиме,
Чыкар ол диңе!

xxx

Мен гаты кән чөрңешипдим яланга,
Махал-махал сырып чының хатарын.
Ылахы учгун дей мыдам аямда--
Аяным, гораным—мениң Ватаным.

Катумыт дәл шан-шөхратсыз өмүрде,
Йөне достлар гечсек дурмуш сапагын.
Нәмедир бир затсыз яшап болмаса,
Шол керамат— мениң эзиз Ватаным.

Серхетсиз уммандан чешме -чая чен.
Алып ятыр бакылыгың сакасын.
Болса бу дүнйәде бир зат эбеди ,
Шол эбеди мекан— мениң Ватаным.

Гедемсирәп чар тарапа чарп урян,
Албай булап ,хедер этмен хедерден.
Бир зат үчин җаным берсем эгер-де
Диңе Ватан үчин җаным берер мен.

Бир гүн болман, орнум галар яшлара,
Дурмуш довам эдер, Гүн яшар-догар.
Эгер кимдир бири мени ятласа,
Мени илки ятлан Ватаным болар!

68 сах.

xxx

Д.Г.

Гелдим энче гезек агыр ярадар,
Багрым билен сүйшүп түнегиме чен.
Яра салып боляр элхенч зарба дәл,
Хатда нәзик гүлүң чечеги билен.

Кәте эрксиз халда, бипервай халда,
Эзизләп йөренмиң гөвнүне дегдим.
Аягы ялаңач барян дей гарда,
Ол хәзир чекйәндир ярамың дердин.

Гөвүнлерин йыкып якын-ядымың
Гөвүнлен җәч харабасна дүшдүм мен.
Мен шейле чалт, агыр ярадар болян,
Өзгәнем яралап билйән мүшгүлсиз.

10 сах.

ххх

Гөзяш эдйән лейлисачың янында
Тәлейине янярын мен гелинлең.
Нәдип багт берип бор сөвер ярыма?
Белки-де ,ол гелмез мениң элимден?

Оңа чагамыз аз, байлык,барлык аз,
Гөвнүн авлап билмез сейилу-сейран.
Ярыма мен герек, дүйрмегим билен,
Мен сер-сепил ылгап түкенип барян.

Герденими диредим мен эййәме ,
Гөтердим галагоп заманаң дердин.
Йөне башын гоюп гөзяш эйләре,
Сөвер ярым, саңа етмеди эгним.

Олара гүл дәл-де,
гасын багш эдип,
Йүклейәс дурмушың агыр кешигин.
Бивепалык эдйәс ограш дей ылла.
А ялымыз—шейдйәр,
бизден кеҗигип.

Нәдип багт берип бор сөвер ярыма?
Мен онуң алнында башым эгйәрин.
Саңа дөзүп,
дөзмән ширин җаныма,
Эзизим,мен сени бедбагт эдйәрин.

Ек ерден биз машгаламыз ынҗыдып,
Шатланярыс,соңра батярыс гама.
Башаряс ярымыз бедбагт этмәни,
А багт бермек башартмаяр хич киме!

425 сах.

УКЛА, ЭЗИЗИМ...

Шар дамҗалар ялдыраяр чатыда,
Килтленги гапыда,
деңиз атыла
Гөчүп,
көпүк сачып уряр кенара.
Соряр шоп-шор Гүни гарып шемала.
Укла, эзизим,укла,
этме сен мени хеләк,
Береййәм ятыпдыр сәхра-да,даг-да.
Ятыр көпегимиз гуйругын булап,
Шор зынҗырын ялап,
укулы халда.
Чап-чал деңиз шапырдап,
баглар зарын шатырдап,
Агсак көпек габырдап,
гелсе гара-да,ак-да...
Соң мен саңа пышырдап,
соңра ярым пышырдап,
Соңра дымып диерин:
укла,эзизим,укла!
Укла,эзизим,укла,
унудылсын өйкелер
Укла,эизим,укла,
унут кинәңи дүйпден.
Ханы гөз өңне гетир:
ояняс --бу дүнйе тер
Биз сыпалда,
хоррам халда.
өвсүп гелен шемалда,
Гатык ысы бурк уруп,
овсунып гелйәр дүйшден.
Хей гелйәрми гөз өңне,
ынанмарсың гөреңде,
Сен бир кесир гөзел-ле,
Укла,эзизим,укла!
Хем дүйшүңде йылгыр сен,
(хергиз гөзяш эйлеме!)
Чемен багла гүллерден,
гойҗак ериң пейле-де,
Халан көйнегиң алын,

Сен бир пери-пейкерле!
Самраярмың?
Ядансың-да.
Сервим,саңа гелйәр хайпым.
Чолан йүпек шал дей дүйше,
долан йүпек ел дей дүйше,
Уклап билмейән халатың
пышырдасаң өзүң билмән
Ине шоны хушдакы дей
дүйшде амал эдип боляр.
Пикир этмән ятмак хайып,
хайып дәл-де хатда айып,
Биманылык калбың гыйып,
ичде чекдирер кешгини.
Гөзлериңи дерде гоюп—
нәче саны дири мейит...
Сүпүр нәзик габак билен
олаң йигренҗи кешбини.
Укла,эзизим, укла...
Нәме эрбетлик сызяң?
Я тупаның сесими?
Я бири дерт бердими?
Белкем,шол дерди берен
Бирденкә мен болмайын?
Укла,эзизим,укла,
Нәме укыңы бозян?
Я-да деңзиң гайымы?
Сен болсаң бес багтда!
Йөне вели бу гүнә-де гүнәмде ек,
мүйнүм-де!
Эшидйәрмиң,багышла,
эшидйәрмиң, сөй диңе,
Хич болманда,дүйшүңде,
Хич болманда,дүйшүңде.
Укла,эзизим,укла!
Учуп баряр Ер шары
Гөчүп баряр ок болуп,
ярылмак ховпы биле.
Ханы,мени гуҗакла!
Ерден сыпмалы диңе
Сыпып гитсек эгер-де,
сыпалы биз җүп болуп,
Сапасы-зовкы биле!
Укла,эизим,укла,
көңлүң алдырма кинә,

Укыңа зелел берсем,
менем яныңдан ек-ла!
Ер шарында аркайын
укламак бай-бай кын-а,
Йөне укла,
эшдйәмиң,
укла, эзизим, укла!
Чап-чал деңиз шапырдап,
баглар эйменч шатырдап,
Агсак көпек габырдап,
гелсе гара-да,ак-да...
Соң мен саңа пышырдап,
соңра ярым пышырдап,
Соңра дымып диерин:
Укла,эзизим,укла!
Укла,эзизим,укла!
137 сах.

ИЛКИНҖИ ГЕЗЕК ДӘЛ,СОҢКЫ ГЕЗЕК ДӘЛ

Илкинҗи гезек дәл,соңкы гезек дәл,
Гама батып,дартяң аху-пыганы.
Ише япыш. Гуссаң гулы болмагың
Гайры гулчулыкдан хей пархы бармы?
Илкинҗи гезек дәл,соңкы гезек дәл,
Гөвнүң йыкып, йүрегиңе дегдилер.
Гелмесин гардашым өзүңе хайпың.
Билип гойгун: кемсидйәнлер кемлидир.
Гөз эдип гамланмак ахлаксызлыкдыр,
Гам-гуссаңы гизле, янса-да җаның.
Илкинҗи гезек дәл,соңкы гезек дәл,
Гайга батяң!..
Нәме гама батямың?

Русчадан терҗиме эден Нобатгулы РЕҖЕБОВ.

БЕЛГИЯ ШАХЫРЛАРЫ:

Давид ШАЙНЕРТ

ГЫШ АЙДЫМЫ

Вах,болсады йүз мүң франкым-- пулум,
Әхлисине алардым мен тер чемен.
Шәхериме сечип ал- элван гүлүм,
Гышың галың гарын эредердим мен.

Мениң йүз франкым болсады эгер,
Гуты-гуты реңки алардым сатын.
Чекип яшыл язы, гүл-чечеклерден,
Безәрдим шәхериң әхли хаятын.

Эгер он франкым болсады мениң,
Тылла Гүн дей лимон сатын алардым.
Депесинде гоюп буз ялы пежиң,
Хич болман калбымы йылдып билердим.

Эмма мен зар пула, гара шайлыга,
Мен йылгырып пенҗирәми ачярын.
Мугтуна гир мениң гамгын калбыма,
Гыш күлбәме гирип шугла сач язым.

Кимлер ынанса Худая,
Ол булуда ынанярды.
Тамам этрабың ил-улсы,
Хайран бишейкел динине.
Ол иллери ынҗыдярды.
А ол асуда йылгырып,
Достларына берйәр җогап:
"Багбан ынаняр гүллере,
Гүллер ынаняр первана.
Умман кенара ынаняр,
Мен булуда ынанярын.

Ол билмезди кәте нәме дийҗегин,
Билҗегем болмазды оны аялы.
Гөвнүн авламага бирек- бирегиң
Етмейәрди асла онуң зыяны.

Билмезди сөййәми машгаласыны?
Аялы билҗегем болмазды асла.
Билмәнде нә! Дурмуш аладасыны
Билеҗе чекишип дүшмезди басга.

Ол билмезди ишлер гидйәр ненеңси ,
Аялы оң пикирнем этмезди.
Важып зат ек! Дурмуш акяр бир геңси,
Реңкине боялып әлемгошарың.

Ким ол аялының дурмушында
Аялы нәме. Икисиде билмезди
Айбы нәме? Йөне дурмуш оларың
Бир-бирине бадашдырды җигерин.

Раймон КЕНО (Франсуз шахыры)

ШАХЫРЛЫК СУНГАТЫ

Шыгра сөзи эсас эдип алың сиз
Сөзи таба салып гоюң ожҗага.
Бирки чүммүк парасадам атың сиз,
Атың садалыгың бирки чемчесин,
Бир ойнам йылдыз хем аҗы бурч биле,
Салың сиз газана хыжҗув-хырч биле
Битакат йүрегиң эндиремесин.
Җаграма барыны галлап ода-да!
Бәш-үч ела гайнадың,соң говурың.

Индем язып башлаң! Йөне хер хал сиз

Илки билен шахыр болуп догулың.

ДУРНАЛАР

Тойнук гуруп учуп баряр дурналар,
Олар
Яйдан чыкан ок дей баряр асмандан.
Натуван, перишан кыррув-кыррув
Сесинде
Авара учушың манысы бардыр.
Шол овазы эшден киши
Сергезданлык дерде сезевар болар.

ТИЛКИНИҢ АВЫ
(Хекая)

Токайчы Никодимде токай җанлы-җандарларының дурмушындан сөхбет ачян гызыклы-гызыклы хекаят кән,эмма оны гүррүңе башладаймакда иш бар. Онуң айратын елы-угры бар,элбетде, онуң гөвнүни тапаңсоңам бир чүйше араксыз хем бир гап чилимсиз оны хекаята башладып болмаяр.

Тебигаты боюнча Никодим тутуксы,дымма адам.Ол яша алтмышдан гечен,узын бойлы,агаҗетден хорыда киши,екаркы додагының үстүнде пеззерип дуран мурты бар,гиң гашлары сүмек ялы.Гыш болсун,томус болсун,пархы ек, мыдама эгнинде көне кэчулеси бар,ол хич хачан гундагы этияч үчин сим билен саралан түпеңини янындан гоймаяр.

Дашындан середениңде Никодим хыйрсыз адама чалым эдйәр,эмма онуң гөзлерине гөзүң дүшенинде токайчының өрән мылайым,мәхрем чакдан аша асуда адамдыгына ынанып,хич бир гыпынчсыз онуң янына барярсың.

Никодим бүтин өмрүни токайда яшап йөр.Ол өз какасы Георгеден токайчы кәрини,күлбесини мирас алыпдыр.Никодим какасы билен обада алысда токайда яшапдыр,ол чагалыкдан гушларың, хайванларың,агачларың дилине дүшүнйәр,хич хачан ол токайда екесирәп гама батмаяр.

Шол себәплем ол геплемсек дәл.Бейлеки токайчылары гүрледен ялы, оны сөзе башлатмак аңсат дәл,эмма гүррүңе башладымы онуң сөзүнде яланың дүшнүги екдур.
Ол токайың җанлы җандарлары хакда япа дегмейән тослама хекаятлары тосламагы гүнә хасаплаяр,онсоңам җанлы-җандарлар өзлери хакда көп зат билйән адамың хем гөрен еринде яңрап йөрмегини халамаяр.
--Токайың җанлы-җандарлары нәхили яшаяр—ол пынхан сыр—говусы оны адамларың билмеги герек дәл,себәби олар билйән нәрселерини хайванларың гаршысына уланяр: җанаверлери өлдүрйәрлер,башга хер дүрли пыррылдак гурярлар.Өзлерем шейле бир болгусыз җыпдырмалары, хакыкат билен бир җүлгеде сырты галташмадык варсакылары гүррүң берйәрлер,хут гулагыңа гуршун гуяай.
Эмма Никодими гүрледип билсең,ол диңе хакыкаты,гөзи билен гөрен вакасыны гүррүң берер.
Мен токайчының гең хәсиети хакында кән гүррүң эшидипдим,ине бир гезек,мен авдан борам-бош гелйәркәм токайың ортасында ерлешйән күлбесине душдум хем өй эесине гарашмагы мүвесса билдим.
Мен --оба лукманы, бу үлкелере яңы-якында дүшдүм.Мениң лукманлык эдйән обам хол гаралып ятан депеден аңырда,бу токаям шол оба дегишли.Арам-арам бош вагтым боланында түпеңими алып мейдана чыкян,авам бир бахана,мен эсасан тебигатың гөзеллигине өлемен ашык.Озалам Никодим икимиз токайда бирнәче гезек габатлашыпдык, шонуң үчин ол маңа гең галып отурман,саламымы алды.
--Салам,җенап лукман.Бизиң токай шалыгымызда чолпыңыза илен ав болмадымы? Сизиң түпең сесиңиз-ә эшидилмеди.Хава,сиз ава-шикара гиҗирәк чыкыпсыңыз,токай хайванлары эййәм ятмагың аладасы билен.
--Ай,мен йөне бир салым энтәп аягымы язайын,гөвнүми ачайын дийип чыкдым,токайың ховасы чакыңдан арасса,түйс саглыга шипа-да.
--Саглыга нәмелериң зерурлыгы сизе,лукманлара хас аян.Хова,хәзир хова-да шейле арасса,айдып-диер ялы дәл. Эгер сиз токайың хас аҗап чагыны гөрей дийсеңиз,саба-сабалар,энтек җахан ягтылып етишмәнкә гелиң,асыл җаныңыз гөненәер.

--Ол кын боляр,Никодим дайы: обамыз токайдан алысда ерлешйәр,а хассалар болса даң атып-атманка,кәте гиҗәниң ярымында-да геләййәрлер.Егсам мен көпден бәри токайда, хич болман, еке гижеҗик ятып, дынч алманы бай хөвес эдйән-ә,эмма мениң бу кәрим билен ол максадыма етҗек гүманым болмаса герек.
Биз ысыны сачян өсгүн отларың үстүнде чөкдүк,мен хәли-шинди гүррүңи токай хайванларың гылык-хәсиетине гөнүкдирмәге җан эдйән.
Эсасан мен гүрлейәрдим,токайчы болса мениң сорагларыма гысгача җогап берйәрди.Сөзүмиз алышыберенинде мен ав торбамдан бир чүйше арак билен ики гап иүштүкли чилим чыкардым.
--Сиз обада гаты сейрек барярсыңыз,онсоң мен буларам артык боласы ек дийип пикир этдим.
--Миннетдар,җенап лукман,кераматлы сөзлер.Чилим мейдана чыкыланында гепбашы боляр-да.
Никодим чүйшәни ачды,Гүне тутуп ичини сынлап,ысгап гөрди,соңам гыссанман бирки овурт овуртлады.Башыны силкеләп,чүйшәни бейләк гойҗак болды,эмма бираз пикирленип,ене аз-овлак ичди.
--Говы арак экен,җенап доктор.Нахархана арагымы?
--Элбетде,ек.Эҗем-какам ибериндир.Бизиң илде гаралы көп.Гүйз гелдиги хер ким элин гайнадыняр-да.

Роберт Фрост (1874-1963).
Шахыр.(АБШ)

Мешхур американ шахырының макалаларындан,интервюларындан, поэзия барадакы сөхбетлеринден,яш шахырлара хатларындан алнан гысгаҗык парчалар.

...Ниреде яшайыш бар болса,шол ерде поэзия-да бардыр.
...Өз дөврүңе зерур герекдигиңи дуймак,догручыллык хер бир худоҗнигиң өңүнде дуран бейик максат болмалы,шондан улы хем асыллы максат болуп билмез.
...Эгер кимдир бири гошгы дөретмек үчин элине галам билен кагыз алса,ол шонуң билен поэзия вепалы болҗакдыгына,җан-җигерини аяман азап чекҗекдигине, гара шайы ялы сүрпеги чыкан

сөзлери,ленч эдилен җүмлелери хич хачан уланмаҗакдыгына,мыдама илкинҗи ачыҗы болмага касам этдигидир.

...Адамларың әхлиси диен ялы хайсыдыр бир,нәхилидир бир бейик гахрыманчылык гөркезмек ислейәр.Онда ол кишилер нәме дийип гошгы язмага гиришибермейәрлер.Гошгы язмага гиришмек үчин чакдан аша батырлык,төвекгеллик зерурдыр.

...Эсериңизиң ниресинде екеҗе катра гөзяш ялы догручыллык етмейән болса,шол ерини дөзүмсизлик этмән кесип ташламалы.

...Шахыр болмак үчрип дөрт саны шерт герек: өзүңе ынам,хас такыгы шахсыет болмалы: хайрың әхли гара гүйчлери еңйәндигине миземез ынамың болмалы: сунгатың җадылы гүйҗүне ынамың болмалы:

хем-де бейик милли буйсанҗың болмалы, халкың билен багрыңы бадашдырмак зерур,биз ол мукаддес ише аң-пайхас билен барярыс,себәби юрдумызың аҗайып гелҗегини биз амал этмели ахыры.

...Шахыр нәдип етишйәр? Диңе бу дүнйәде нәмелер болуп гечйәндигине дүшүнмек ислеги оны шахырлыга алып баряр. Өз өйүңде китапларың арасында бусурылып, сунгатда, хатда динде нәмелер болуп гечйәнине-де акыл етирмән,гоңшыңызың я хөкүмет агзасының айдян сөзлерини гулагың душундан гечирмек болмаз. Шахырың бүтин адамзадың дүнйәсине чуңңур дүшүнмеги зерур.

--Җенап Форст,сиз яшлара,яңы дөредиҗилиге баш гошан башлангыч шахырлара нәмелер ислейәрсиңиз?

--Мениң яш шахырлара арзувым—поэзияны дүнйә акыл етирмегиң, дүнйәни дүйпли дуймагың,өвренмегиң эсасы формасы эдинмели,оны хич хачан унутмалы дәл.Поэзияның иң ынамдар,иң догры,иң бай, иң сөйгүли, эсасанам, дүнйә акыл етирмегиң,дүнйәни дуймагың иң чуңңур усулыдыгына өзүңизи ынандырың.

Эгер поэзия бу дүнйәде болуп гечйән ягшы-яман ишлере акыл етирмәге ымтылмаян болса,әхли болуп гечйән затларың йүрегиниң җуммүшине аралашмага сынанмаян болса,бейле поэзияның бахасы гара шайы.

Яш шахырлар поэзияның диңе овсунып дуран нәзик дуйгулардан дәл-де,бейик аңдан –акыл-парасатдан хем дөрейәндигини унудярлар.Өрән көп яш шахырлар серсаг дуры акыл-пайхас шыгры хеләклейәр,ондан гачмак герек дийип

ялңышярлар.Ылалашян,дуры,яланңач пикирлер ховплы,эмма оны рет этмек хем болмаяр.Гошгының әхли җадылы гүйҗи гидер өйдүп горкса-да,шахыра оны уланып билйән, баха бериҗи айдың назар герек.

...Мен яш шахырларың гошгуларыны хайсыдыр бир ерде чап этдирмекден леззет алман,оларың гошгыны языш просесинден айратын леззет алмагыны ислейән.Сиз энтек яш,говы гошгулары язып,дөретмек диен гудратың эшретини,леззетини гөрүң.

Яш етгинҗеклер футбол ойнаян махалы өленини-галаныны билмән ойнаярлар,өлмели,йөне утуп чемпион болмалы диен пикире гуллук эдйәрлер. Ынха,элине галам алып эсер дөретмегиң күл-күлүне дүшен етгинҗекде хем шейле гайдувсызлык болмалы.Арасса язув сапагындакы ялы язмак эндигини эле алмагың я гошгы язмагың хатырасына язмалы дәл.Айтмага пикириң бармы—диңе шонда-да язмалы.Эгер айтмага говы пикириң болса яш футболчылар ялы өлениңи-галаныңы билмән язарсың,ишләрсиң.

...Яш поэзия ярым ачык леблериң арасындан чыкян мүбәрек дем.Ким шол нәзиклигиң кемала гелмегини ислесе,ол ише бек япышмалы, эмма газаплы болмалы дәл.

...Поэзия адаты меңзетмеден,өрән шовлы меңзетмеден, “хрустал” меңзетмеден башлаяр хем юваш-ювашдан дүнйә чуңңур акыл етирмәге аралашяр.

...Мен нәхили ишлейән? Адатда мен гошгыны бир отуранымда ,кәте узага чекенинде ики гезек отуранымда язып болярын.Эмма гошгы языш прәсесини ондан узага чекмели дәл.Калбыңдакы дуйгулар өрч алярмы—язярсың,егса-да батып галярсың. Мен башлан гошгыма соң гайдып гелип билмен диен горкы билен оны тамамламан гоймаян.Башлап ташлан гошгыма соң гайдып геләенимде хем дуйгуларым башдакы ялы мөвч урмаяр хем сересапсыз екеҗе херекет билен аҗайып ваза ялы гошгыны җәч эдип ташлаярын.

...Иң гүйчли,хыручлы импулс мыдама бизиң гурсагымызда—ол язян гошгыңа миземез ынам хем поэзияның зерурлыгына ынам.

...Шахыр үчин иң ховплы нәрсе—болгусыз,бош затлары капиялашдырмакдыр.

...Өзүңи гүйчли дуйгуларың гол астында саклап,хер бир говы гошгының җебри-җепалар билен дөрежекдигине гайдувсыз вепадарлык,мөвчли ынам шахырана уссатлыгың бейиклигине

барян еке-тәк елдур.Йөнекей йөнтем дуйгулары сетире,бенде гечирмегиң поэзия дахыллы ери екдур.

...Гошгы—ылла сөйги ялы,хейҗана гелмекден башлаяр,дана парасат билен хем тамам боляр.

...Сени чакдан аша толгундырян нәрсе поэзияның предмети болуп билер,диңе шол Улы нәрсе сениң дурмушыңда бар болса.Йөнекей шахыраналык етерлик дәлдир.

...Гошга я бир парча кысса эсерине баха берермен болсаңыз,олары бейикден бейик сынага салың.Шол җүмлелери диңләп гөрүң.Эгер олар китаплардан алынмадык җүмле болса,көчеде геплешип барян адамларың җанлы геплешигинден алнан җүмле болса,оларда ынсаның мүбәрек деми,йүрегиниң гызгыны бар болса,олар җүпүне дүшен җайдар җүмлелердир,диймек сизиң сынага салан эсериңиз хакыкы шахыр-языҗының эсеридир.

...Поэзия—саба-сәхере чалымдашдыр.Сиз язып отырсыңыз,сизиң калбыңызда сәхере бендиван болуп гарашмак хыруҗы,сәхер терлиги, гошгының ахырында ловурдап Гүнүң догҗагына ынам дуйгулары бардыр.Гошгы язаныңызда хич хачан схема дүзүп,пикирлериңизи язып,соңундан олары гошга гечириҗи болмаң.Ол элхенч ялңышлык! Говы гошгулар ясалмаяр,говы гошгулар бир отураныңда, бир демде дөрейәр,говы гошгы гызгын пежиң үстүне атылан бир токга буз ялыдыр,ол эрәп-акып гелшине гошга өврүлйәр.

...Гошгының дили нәхили йөнекей болса,дүшүнмеси еңилдир.Товлам-товлам толкунлы сачлары мысал алып гөрелиң. Сачлар тебигы тайдан толкун атяр,эмма оны эмели тайдан хем бурум-бурум толкунлы сач эдип боляр.Эмели бурмаланан сач дессине гөзүңе басыляр,тебигы халдакы болса гөзе гелүвли,дуйгудар боляр.Гошгы язаныңызда шу тымсалы унутмаң.

...Шахыра ене ики саны ховп гарашяр.Бири, гаты көп задың башыны агырдып,чыкарылян бир нетиҗе.Икинҗиси,шахырың чакдан аша уссатлыгы эле алмагындан дөрейәр.Мен бейле бир кәмиллешмәге айратын сынанмаярын.Маңа гошгыда хемме задың сув ялы акмагы хөкман дәл,себәби маңа энтек ол кынчылыклардан гечмегим герек.

...Хер бир гошгының аҗайыплыгы,оны язып тамамлан бадыңыза гурсагыңыза долян шатлыкдан дуюляр.Оңа батыргай чемелешмели, эгер сиз оны башарсаңыз материяның депесинде рух дабараланар.

...Бейлеки шахырларың ой-пикириниң дөреден ажайып нусгалык эсерлери авторларының нәхили белентдигине гарамаздан хемишелик хер бир кишә нусга болуп билмейәр.Олар абрай билен өз этмели ишини битирдилер.Мен хич хачан Китсиң хем Шекспириң лексикасының ажайыплыгына гарамаздан,олары уланмаярын.Мен адаты геплешиклердәки сөзлере өз укубымың чатдыгындан поэзия гошуп,шолары хем пейдаланян.

...Мен поэзиядакы пикириңи яңзыдып гойманы, гүмүртик беян эдилмәни халамаян. Гошгы окап башлан бадыңа дүшнүкли болмалы дийибем пикир этмейән,эмма гошгыны окап гутаран бадыңа ол айна ялы айдың болмалы. “Шахыр асман ялы чуң,гөк ялы дуры болмалыдыр!”

...Шейле,кәбир эдебиятчыларың геплешик дилини епбеклемеги мени гаты ынҗыдяр.Әхли язылан эсерлериң нәхили гөчгүнлидигине,нәхили лирикидигине, нәхили шүвлүмли языландыгына гарамаздан,эгер олар дурмушдакы җанлы геплешик дилинден алнан сөзлер билен долдурылмадык болса,мен олара дүйбүнден бипарх бакян.Мен җанлы геплешик дилиниң ислендик говы гошгының эсасыдыгына ынанян хем-де диңе миллилигиң, әхли чуңңур пикирлериң хем дүйпли сунгатың эсасыдыгына-да ынанян.

Мен айдылышы ялы,кагыздан галамы айырман,бир отурамда язан гошгуларымы уммасыз улы шатлык билен ятлаян.Эмма бей дийилдиги,йыллар бойы гошгының үстүнде отурып ишлемейәними, шыгыр языш сенедини эле алманымы аңлатмаяр.Кәте,догрусы бейле ахвалат хәли-шинди боляр—маңа йылдырым чалтлыгында язылан гошгуларым йылларың довамында маңа яраяр,йөне хемише диен ялы бир отуранымда язылмадык я башга хили язылан гошгуларымдан гөвнүм гечйәр.Ол гошгулар догрусында айтмага зат хем ек. Импровизасия эсасында язан гошгуларымы чалт язсам-да,соң йыллар бойы хезил эдип оңа өкүнип гезйән.

...Гошгы өзүнден өзи языляр,ол бокурдагыңа хыкга долан агы-перятдан,багрыңы паралап гыгырян адалатсызлыкдан,хакыкы ышка тешнеликден,мәхрибан өйүңе-ожагыңа болан хасратдан яңа өзүнден өзи языляр.Хемише-де чөкдер мөвчли улы дуйгудан.Эмма гошгы хич хачан яланач пикирден я-да ой-хыялдан гошгы язылмага башламаяр. Иң говусы гошгы бендиван эдиҗи нәмәлимликден язылып башланса ерине дүшйәр.Шонда гошгының

өзи пикирине хана тапып,эркин халда акып башлаяр. Гошгы сил сувы ялы өз ханасыны тапмаса,ондан гошгы болмаяр.Бейле ягдай яшлыкда көп боляр,себәби дурмуш тежрибеси сени пикирден пүре-пүрләп биленок,дуйгуларам нәдибем болса беяна гелип биленок.Өзүми язян гошгымың үсти билен ачмага ымтылыш менде огланлыкдан бәри яшаяр. Гурсагымда мөвч урян дуйгулардан,тәсирлерден яңа мениң гөзүм-башым айланарды.Мениң үчин иң кын меселе шол дуйгулары аяна чыкармакдады.

...Бизиң лагнат сиңмиш китап дилимизиң бедибагтлыгы --онуң шол бир сүрпеги чыкан штампда,шол бир ленҗи чыкан җүмлелерде уланыляндыгы Бирибара-да мәлим,китапдан китаба гечип йөрен шыррыгы чыкан шол китабы әхеңлер гөр нәхили ярамаз. Энтек китапларда уланылмадык әхеңлер билен улы дүнйә чыкмак герек. Көчелерде яңланян җанлы геплешигиң сөзлерини,әхеңлерини диңләп язмак герек.Мен хөкман җанлы сөзи эшидәймели.

--Сиз өз гошгуларыңыздан хайсысыны хас говы гөрйәңиз?”

--Мениң сөйгүли гошгуларым ек.Эмма язанымда галамың еңсесини дишләп көсенмән,бир отуранымда язылып, хакыкы багта дучар эден гошгуларыма хәли-шинди гайдып гелйән.

...Мен хич хачан хемме зады догры гошгыны—аянаксыз,бүдүр-сүдүрсиз гошгыны язмадым.Мен хемише эшрет аляным үчин,гошгы язян дөврүмде чекйән леззетли эҗирим үчин яздым.

--Сиз хачан ишлейәрсиңиз?

--Мен ишлемек үчин айратын беллән вагтым ек. Хачанда язмага хыҗувым җошуп башласа,шол пурсат хем мен ишләп башлаян.Кәте энчеме айлап еке сетир язмаян чагым боляр.Соңра шол шовсуз гечен вагтың өвезине энчеме гүнләп баса отурып ишләп,калбыма долан дуйгулардан, сериме долан пикирлерден (гошгы язып) азат болян.Мен көп языҗыларың эдиши ялы, хич болманда. кагызың йүзүнде галам йөретмели,вели бош отурмалы дәл диен пикире уямок. Мен диңе язман билмейән халатым язян.

--Мен нәхили язян?

--Көпленч бирденкә ылхамым җошуп бир хала саташян.Шейле ягдай ислендик ерде болуп билйәр.Мен шейле хала саташанымда отурагада язаймага мүмкинчилигим бар болса,мен о гошгыны дессине язян.Эгер язмага мүмкинчилик я вагтым болмаса,мен мөвч уруп гелен шол халаты калбымың чуңунда букян хем-де гайдып

шол хакда пикир этмезлиге өзүми мեжбур эдйән.Кәте энчеме гүнләп, хепделәп шол гошгыны язмага бош вагт тапмаян чагым хем боляр,шол вагтлар мен ол дөремели гошгы хакында пикир этмеҗек болян,себәби онуң пикирини көп этсең,ол гошгы дүнйә инмәнкә терлигини йитирйәр.

...Мениң пикиримче,деңзиң толкунлары хем йүрегиң ургусы,бир сөз билен айданыңда ритм—поэзияның эсасы.

...Гошгы—ичиңи дөкмәге,пикириңи айтмага сынанышык,өзүңи нәхилидир бир ел билен гутарныклы беян этмәге ымтылыш.Ахырына ченли долы язылан гошгуда дуйгулар эрәп пикире гуюляр,пикирлер аграмлы сөзе доляр.Гошгулар яшайышдан пүре-пүр долмалы,соңра ене яшайыша акмалы.Эгер маңа поэзия хакдакы пикириңи долы айт дийип межбур этселер,мениң поэзия кесгитлемәм шейле: поэзия бу ише өврүлен сөзлер.

--Мен ниреде язян?

--Маңа онуң пархы ек: көчеде, отлуда, пыяда гезим эдйәркәмем—языберйән. Ери геленинде айтсам,көп-көп языҗыларың пикир эдиши ялы, языҗы болҗак болсаң хөкман иш кабинетиниң болмагы зерур, йөне мениң ичи столлы,стуллы иш кабинетимиң екдугынам боюн алайын.

...Мениң пикирииче,хер бир язылан гошгы шахырың кәмиллиге елы,улы Поэзия чыкылян бир басганчак.

Поэзияны дөретмәге ярдам эдйән нәрселериң арасында мен сынчылыгы биҗебаш эдйән.Поэзия дүнйәни тәзече хем тер кабул этмәге укыпдан, ирмейән-армаян билесигелиҗи сынчылыкдан дөрейәр.Дүнйәде болуп гечйән затларың җуммүшине,йүрегине аралашмак үчин хемише кичем болса ачыш этмели.Эмма сизе дүнйәде айдылмадык пикир,ачылмадык ачыш ек диерлер.Эмма ол дүйбүнден бейле дәл. Дүнйә хемише тәзеленип дур. Дүнйәде болуп гечйән нәрселери йөне санап гечмегем эййәм поэзияны терлендирйәр.Эгер сиз ерде япрагың нәхили ятышына сынлап, шахаларың арасындан Гүн шугласының нәхили гечйәнини беян этсеңиз,гөрәймәге бош затлар ялыдыр,эмма булар эййәм сизиң калбыңызда поэзияның оянмасындан аламатдыр...

...Поэзия—бу бипархлык билен терк эдип гидип болмаян нәрседир. Поэзиясыз яшайыш асла мүмкин дәл.Айратынам хәзирки чылшырым-лы дүнйәмизде.Мен бу пикири хәзирки дөврүрде дүнйәде газаплы, ынсанперверликден чыкылян хадысаларың болуп гечйәниниң гаршы-сына йөрите айдян.Бизе бейле газаплы дөврүрде

поэзияның зерурдыгына болан ынам,поэзиясыз оңуп болмажакдыгына ынам зерур!..

32 яшында Роберт Форст достуна бир хатында:”Гынансак-да,мениң гошгуларым өрән чекинжең,йыгра. Гөзсүз батырлык атлы өсүмлик мениң гурсагымда дийсең хаял өсйәр.Йөне маңа вагт бериң,мен хөкман өз сесими эдинерин” дийип язяр.Эййәм Форст өмрүниң ахырында:”Гөзсүзбатырлык—адамзадың бейик хем ягшы иши,бу мениң миземез ынамым” дийййәр.

...Хакыкы поэзияның эсасы җүмле.Җүмле дийип мен нәмә дүшүнйән? Җүмле—йүрегиңи җигледип гойберйән сөзлериң көкени.

...Мен бир зады кабул эдип билмейән: мен йөнтемлик билен серхетлешйән йөнекейлиге хемише гаршы.

...Мен хич хили язгы этмейән,мен диңе герек задымы ядымда саклаян.

...Гошгы—шахырың индивидуаллыгының хас долы беян эдилмесидир.

...Шовлы гошгы— сөз билен,кысса билен айдыланындан хас көп дуюп болян болса ол хакыкы Гошгудыр.Гошгының үстүнлигиниң өлчеги шейле.

...Хер бир гошгы мениң үчин нәмедир бир зады чөзйәр.

...Гошгының ятда галмагы үчин онуң ичини дартгынлы драматизмден долдурмалы.

...Ай хем деря,элбетде,арасса шахырана деталлар.Айдан башга нәме эдип болар –Айдан биз нәмелер этмедик.Шинди хич кимиң гөрмедик гөзеллигини гөрүп,адаты болмадык гошгулары язян шахырлар мени мыдама толгундыряр.Мениң пикиримче,ол хакыкы шахырың айдың хем рөвшен айратынлыгы.

...Поэзия билен кыссаның пархы: кысса анык айдяр,поэзия аңяр.

...Блейк: ”Сөйги хакда өңүнден айдыберсең—ол йитип гидйәр” дийип өрән айдың айдыпдыр.Гошгулар тосланман языланында оларда терлик,тәмизлик дуюляр.

...Говы гошгулар хич хачан гүйчли аңың гүйҗи хем отырериңи габарчакладып зор билен язылмаяр.Говы гошгулар шахырың пикире батып дыммага гайратының ек халаты җошгун дуйгуларың мөвҗүнден дөрейәр.

...Мениң пикиримче,эдебият курслары гележекде языҗы болҗак кишилере дәл-де,говы окыҗылара герек ялы болуп дур.Языҗылар тарыхы,философияны,гайры ылымлары,умуман дурмушы говы

билмели.Танкытчыларың беллейши ялы,мен хакыкатданам гарыплар хакында говы язян болсам,ол мениң гарыплыгымдандыр,себәби мен етде-гүтде дурмушың нәмедигини говы билйән.

...Мен хич хачан хепделер бойы,йыллар бойы гошгы язмадым.Хер йылда бары-егы бирнәче шыгыр яздым.Мен хемише гошгының еңил язылмагындан хем сөзлери ислейшимче өврүп-чөвүрмек уссатлыгын-дан горкян.Мен гошгыны дүшдүшиң келебине өвүрмекден хем горкян.Эгер мен йылларың довамында хер гүн,хер гүн гошгы язан болсадым,онда бир йылың довамында язан әхли гошгым бир гошга чалым эдерди.

Фростуң яш шахыра язан хатындан:

--"Сениң бу поэмаңда улы рухы кувват билен калбыңа аралашма дуйгусы бар.Сен оны гөвнежай сүннәләп языпсың.Поэманы сынчылык билен адам гылык-хәсиетлериниң хем тебигатың җадылы гөзелликлеринден пүре-пүрләпсиң.Сен оны шейле айдың хем йити юморың гүйҗи билен амала ашырыпсың.Мени барындан бетер бегендирен зат,яшларың маңа иберйән сан-саҗаксыз гошгулары ялы,поэмаңда ленҗ эдилен дашы сүлекейли җүмлелер ек.Сен бу эсериң эркек кишиниң хыҗувы-хыруҗы хем гүйҗи билен языпсың,олам калбыңа долуп хейҗана саляр.Поэмада ловурдап дуран хакыкат билен йөрите йитилешдирилен дүнйәни дуюш бар.Сениң геплейән поэзияң бар.Эмма өзүңде бар задың хич бирини пида этмезден,эсериң айдың беян эдилишине хем йөнекейлиге үнс бермегиң важып."

...Шөхрат хем пул мениң үчин хич зат.Мени бүтин өмрүме адамларың мәхир-мылакаты,догручыллыгы,йүрекдеш достлугы хейҗана саляр.

--Сизи сегсен үч яша етирен гүйч нәмеде?

--Белки,мениң өмрүмде болгусыз ушак-дүшек затларың болмандыгы, өзүми сөйүп,гөвүн ислейшимче яшанлыгым тәсир эден болса герек.

...Эмма поэзия хич хачан өңүнде гойлан бейик максада етип билмез,чәресиз болар,эгер оны окаян окыҗының калбы худоҗнигиңки болмаса.

...Эгер бу дүнйәде шахырлар яшаян болса,дүнйә хемише тәзе хем тер,тапмачадан,пынхан сырдан,бендиван эдиҗи җадылы гудратдан долы болар.

...Хер бир адама поэзия деркар,поэзия бизиң хер биримизиң калбымызда,эмер-дамарымызда яшаяр,себәби бизиң хеммәмиз бир вагт чага болупдык ахыры...

ххх

ТИЛКИНИҢ АВЫ
(Хекая)

Токайчы Никодимде токай җанлы-җандарларының дурмушындан сөхбет ачян гызыклы-гызыклы хекаят кән,эмма оны гүррүңе башладаймакда иш бар. Онуң айратын елы-угры бар,элбетде, онуң гөвнүни тапаңсоңам бир чүйше араксыз хем бир гап чилимсиз оны хекаята башладып болмаяр.

Тебигаты боюнча Никодим тутуксы,дымма адам.Ол яша алтмышдан гечен,узын бойлы,агаҗетден хорыда киши,екаркы додагының үстүнде пеззерип дуран мурты бар,гиң гашлары сүмек ялы.Гыш болсун,томус болсун,пархы ек, мыдама эгнинде көне кэчулеси бар,ол хич хачан гундагы этияч үчин сим билен саралан түпеңини янындан гоймаяр.

Дашындан середениңде Никодим хыйрсыз адама чалым эдйәр,эмма онуң гөзлерине гөзүң дүшенинде токайчының өрән мылайым,мәхрем чакдан аша асуда адамдыгына ынанып,хич бир гыпынчсыз онуң янына барярсың.

Никодим бүтин өмрүни токайда яшап йөр.Ол өз какасы Георгеден токайчы кәрини,күлбесини мирас алыпдыр.Никодим какасы билен обада алысда токайда яшапдыр,ол чагалыкдан гушларың, хайванларың,агачларың дилине дүшүнйәр,хич хачан ол токайда екесирәп гама батмаяр.

Шол себәплем ол геплемсек дәл.Бейлеки токайчылары гүрледен ялы, оны сөзе башлатмак аңсат дәл,эмма гүррүңе башладымы онуң сөзүнде яланың дүшнүги екдур.

Ол токайың җанлы җандарлары хакда япа дегмейән тослама хекаятлары тосламагы гүнә хасаплаяр,онсоңам җанлы-җандарлар өзлери хакда көп зат билйән адамың хем гөрен еринде яңрап йөрмегини халамаяр.

--Токайың җанлы-җандарлары нәхили яшаяр—ол пынхан сыр—говусы оны адамларың билмеги герек дәл,себәби олар билйән нәрселерини хайванларың гаршысына уланяр: җанаверлери

өлдүрйәрлер,башга хер дүрли пыррылдак гурярлар.Өзлерем шейле бир болгусыз җыпдырмалары, хакыкат билен бир җүлгеде сырты галташмадык варсакылары гүррүң берйәрлер,хут гулагыңа гуршун гуяай.

Эмма Никодими гүрледип билсең,ол диңе хакыкаты,гөзи билен гөрен вакасыны гүррүң берер.

Мен токайчының гең хәсиети хакында кән гүррүң эшидипдим,ине бир гезек,мен авдан борам-бош гелйәркәм токайың ортасында ерлешйән күлбесине душдум хем өй эесине гарашмагы мүвесса билдим.

Мен --оба лукманы, бу үлкелере яңы-якында дүшдүм.Мениң лукманлык эдйән обам хол гаралып ятан депеден аңырда,бу токаям шол оба дегишли.Арам-арам бош вагтым боланында түпеңими алып мейдана чыкян,авам бир бахана,мен эсасан тебигатың гөзеллигине өлемен ашык.Озалам Никодим икимиз токайда бирнәче гезек габатлашыпдык, шонуң үчин ол маңа гең галып отурман,саламымы алды.

--Салам,җенап лукман.Бизиң токай шалыгымызда чолпыңыза илен ав болмадымы? Сизиң түпең сесиңиз-ә эшидилмеди.Хава,сиз ава-шикара гиҗирәк чыкыпсыңыз,токай хайванлары эййәм ятмагың аладасы билен.

--Ай,мен йөне бир салым энтәп аягымы язайын,гөвнүми ачайын дийип чыкдым,токайың ховасы чакыңдан арасса,түйс саглыга шипа-да.

--Саглыга нәмелериң зерурлыгы сизе,лукманлара хас аян.Хова,хәзир хова-да шейле арасса,айдып-диер ялы дәл. Эгер сиз токайың хас аҗап чагыны гөрей дийсеңиз,саба-сабалар,энтек җахан ягтылып етишмәнкә гелиң,асыл җаныңыз гөненәер.

--Ол кын боляр,Никодим дайы: обамыз токайдан алысда ерлешйәр,а хассалар болса даң атып-атманка,кәте гиҗәниң ярымында-да геләййәрлер.Егсам мен көпден бәри токайда, хич болман, еке гиҗеҗик ятып, дынч алманы бай хөвес эдйән-ә,эмма мениң бу кәрим билен ол максадыма етҗек гүманым болмаса герек.

Биз ысыны сачян өсгүн отларың үстүнде чөкдүк,мен хәли-шинди гүррүңи токай хайванларың гылык-хәсиетине гөнүкдирмәге җан эдйән.

Эсасан мен гүрлейәрдим,токайчы болса мениң сорагларыма гысгача җогап берйәрди.Сөзүмиз алышыберенинде мен ав

торбамдан бир чүйше арак билен ики гап иүштүкли чилим чыкардым.

--Сиз обада гаты сейрек барярсыңыз,онсоң мен буларам артык боласы ек дийип пикир этдим.

--Миннетдар,җенап лукман,кераматлы сөзлер.Чилим мейдана чыкыланында гепбашы боляр-да.

Никодим чүйшәни ачды,Гүне тутуп ичини сынлап,ысгап гөрди,соңам гыссанман бирки овурт овуртлады.Башыны силкеләп,чүйшәни бейләк гойҗак болды,эмма бираз пикирленип,ене аз-овлак ичди.

--Говы арак экен,җенап доктор.Нахархана арагымы?

--Элбетде,ек.Эҗем-какам ибрипдир.Бизиң илде гаралы көп.Гүйз гелдиги хер ким элин гайнадыняр-да.